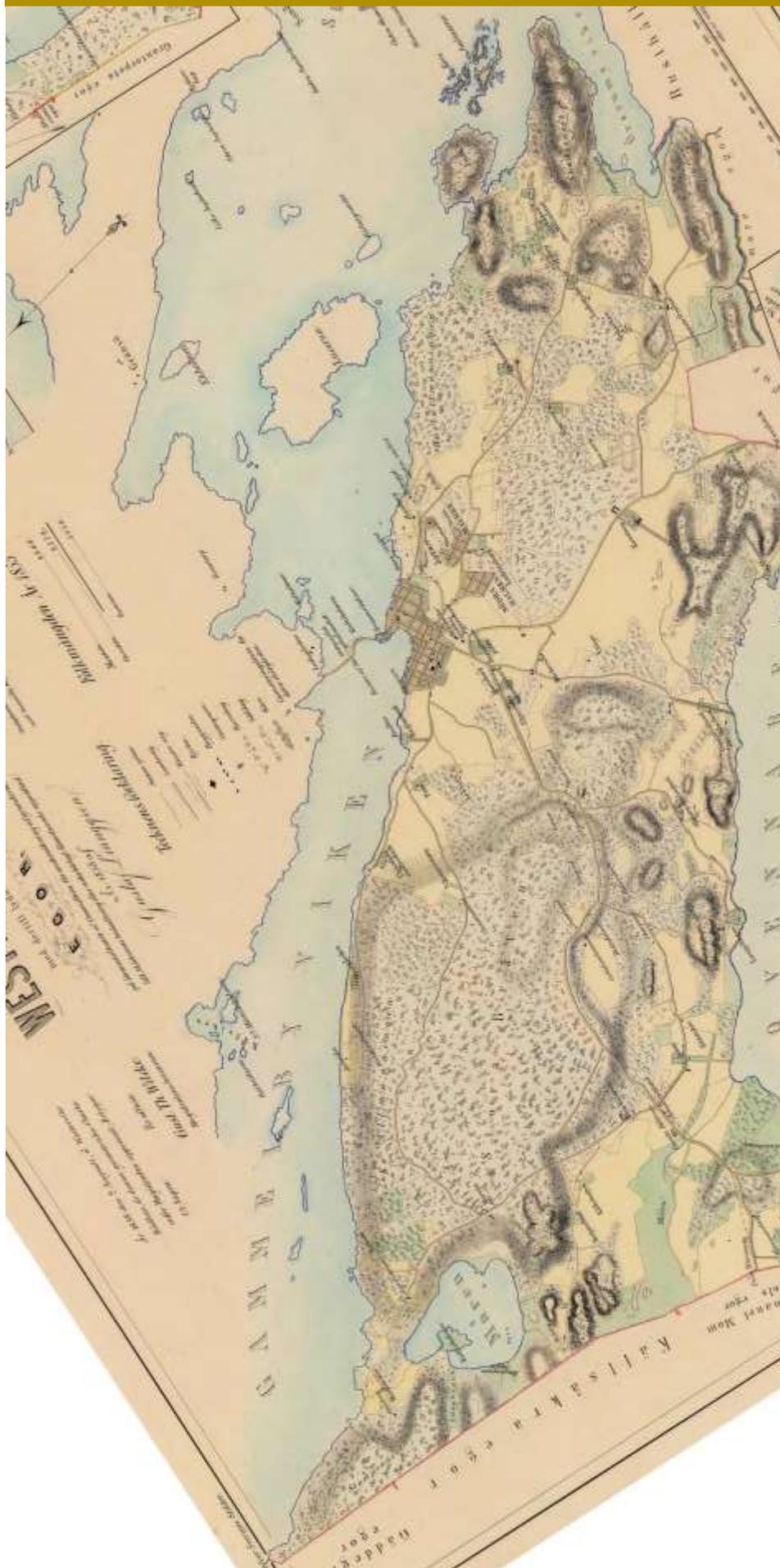

Utsnitt ur 1707 års karta över Västervik med "alla däss innehafwande ägor och lägenheter både till lands och watn". Utsnittet visar stadens ägor, fränsett dess öar som sträckte sig till och med Ljungskärholmarna och Spårö i öster. Borgarnas jordbruksmarker, som visas i något mörkare ton, fanns kring själva staden, men framförallt längs Kvännarens dalgång. Bebyggelsen utanför stadens staket begränsade sig till några få torpstugor i anslutning till dessa marker. Den enda av jordbrukskretsen utanför staden som vid tiden skulle kunna betecknas som en gård är det idag försvunna Marnäs vid den lilla sjön Maren i väster. Den stora infarten gick ungefär samma väg som idag, men närmast staden ser man dels den förmodade medeltida infarten via Norreport, dels alléns raka infart till den då ganska nybyggda Västerport.

Utsnitt ur 1858 års karta över Västerås. Kartan visar hur staden ännu i stort sett hade samma utbredning som 150 år tidigare, med undantag för att två nya stadsdelar lagts ut: Södra malmen och Östra malmen. Östermalm måste ännu varit i det närmaste obebyggt. Men på stadsägorna fanns många fler torp och gårdar, de flesta av dem med namn som lever kvar som stadsdelsbeteckningar. Kartan är betydligt mer detaljerad än föregångaren och visar hur stora infarter tidigare gjorde en ganska kraftig sväng söderut mellan Didrikslund och Västralund. Norr om infarten bredde Stora Brätens karga och i stort sett obebyggda plåt ut sig. Flera andra vägar kan kännas igen idag som S:t Gertruds väg, Breviksvägens östra del eller Karstorsvägen-Vassbäcksvägen.

Utsnitt ur ekonomiska kartan från 1944-1945. På knappt 90 år har stadens bebyggda yta mångdubbblats. Den gamla staden skiljer ut sig i ljusgrått. Västralund, Stenhagen, Marieborg och Reginelund har en tät bebyggelse. Mot sydost ligger "Södra förstaden" och Ekdalenområdet, men Johannesdalsområdet har ännu inte sett dagens ljus. Mot nordväst har Peru och Brevik just börjat byggas ut i högre omfattning. Järnvägens linje löper utmed Kvännaren, in till staden och vidare ut på Lucerna och till pappersbruket i Öserum. Stadens stora industriarbetsplatser avtecknar sig som svarta fläckar: tändsticksfabriken, Tannin, SlipNaxos och pappersbruket. Även Grantorpets Fabriks AB, Bröderna Flink (kv. Stensågen), AB Spik och Stebelverken kan anses. Den sedan många år uträtade stora infartsvägen kan skönjas som ett ljus streck över Ljungheden/Stora Bråten. I nordväst ses sjukhusområdet, som en egen liten förstad.

Utdrag ur digitala fastighetskartan från år 2016. 70 år har förflutit sedan den förgående kartan och stadens bebyggelse fyller nu i det närmaste ut de gamla stadsägorna. Under 1900-talets andra hälft har stora områden tagits i anspråk för bostadsbebyggelse. Med början kring 1950-talet har Johannesdal och Brevik byggts ut. Kring 1970-talet har stora villaområden tillkommit i Skogshaga och Amerika, samt i Kvännarenområdet, medan Karstorp har bebyggts med flerfamiljshus. Kring 1990-talet har bostadsbebyggelsen på Norrlandet förtätats, men framförallt har en storskalig handels- och verksamhetsbebyggelse svällt ut över områdena kring stadsinfarten.

kontakten mellan stadskärnan med den medeltida kyrkan S:ta Gertrud och Slottsholmen med Stegeholmsruinen är viktig. Likaså upplevelsen av de omgivande vattenrummen från stadens centrala delar. Västerviks historiska centrum utgör riksintresseområde H 90; Västervik för kulturmiljövården och sammanfaller i stora delar med kärnområde "Centrala Västervik", se beskrivning nedan. **Om Stegeholm, Gamleby och Västervik betraktas tillsammans med den rika fornlämningsbildens kring Gamlebyviken, framträder bilden av en bygd och ett maktcentrum med kontinuitet åtminstone sedan bronsåldern (1 800–500 f. Kr). I Väster gränsar huvudområdet till riksintresseområde H 91; Källsåker, som även utgör ett av kulturmiljöprogrammets utpekade områden. De många fornlämningar från brons- och järnåldern som finns inom riksintresseområdet påvisar en stark och långvarig befolkningskoncentration i området. Den förhistoriska bygden sträckte sig dock utanför dagens riksintresseområde, bland annat till sydsluttningen ned mot Kvännaren, där man i stadsdelarna Jenny och Kvännaren–Didrikslund finner många förhistoriska boplatser och gravar.**

I 600 år har Västervik utgjort ett ekonomiskt och administrativt centrum i Tjusts härad eller dess sentida motsvarighet Västerviks kommun, en av södra Sveriges ytmässigt största kommuner. Det historiska Stegeholms län (ca 1350-1680) var långt större än så, vilket också gäller Kalmar läns norra landstings område (1863-1970) där Västervik var huvudort. Västervik har varit den enda staden i ett vidsträckt omland. Västerviksborna har ytterst alltid varit beroende av vad som skett i omlandet och av dem som verkat där. Samtidigt har stadens invånare, på gott och ont, utövat ett starkt inflytande över hela det regionala livet. I egenskap av regionalt centrum har Västerviks stad fortsatt att växa – när nya verksamheter har etablerats och nya bostäder byggts har stadskroppen löpande utökats och förtätats. Stadens särställning genom tiderna uttrycks idag inte bara genom dess tillväxt och täthet, utan även av att där finns speciella byggnader och platser som saknar motsvarighet i omlandet. Synbart planerade och medvetet gestaltade stadsrum, liksom byggnader som signalerar välstånd, auktoritet, kollektivitet och/eller en utpräglad stilmedvetenhet har ett särskilt värde i stadens kulturmiljö.

Västerviks främsta historiska identitet är den som handelsplats och sjöfartsstad. Omlandets naturresurser, skog och malm, har i förädlad form utgjort basen för stadens handel. Under medeltiden skeppades troligen tjära och beck, samt animaliska produkter som smör, ost och hudar ut från Västervik. Från mitten av 1600-talet och vidare under 1700- och 1800-talen blev sågade trävaror, stångjärn och kanoner stommen i stadens export. Skeppsbyggeri och rederinäring blev också viktiga verksamheter. Handelsgårdar, redargårdar och skeppsvarv lades naturligt nog nära stadens hamnar och stränder. Även de få större industrier som tillkom vid sidan av skeppsvarven under 1800-talet anlades i strandlägen, ett förhållande som bestod då Västerviks verkliga industrialisering inleddes kring sekelskiftet 1900. Från denna tid började välbeställda stadsbor också uppföra sommarvillor på natursköna strandtomter strax utanför staden. Ännu idag är strandnära bostadstomter eftertraktade och viktiga för stadens attraktivitet. Trots att fraktfartens betydelse minskat, är vattenkontakten väsentlig för stadens framtoning som sommar- och turistort och därmed även indirekt för den ännu betydelsefulla handeln. Historiska miljöer som på olika sätt vittnar om kustlägets stora betydelse för staden är särskilt viktiga i dess kulturmiljö, som äldre sommarvillor och sportstugor, eller hamnmiljöer i anslutning till historiska handelsgårdar och industrier.

Att kustläget varit Västerviks främsta tillgång kan inte minst utläsas av stadens form. Grovt sett har staden vuxit inifrån och ut från den historiska stadskärnan, men inte centriskt utan framförallt utmed kustlinjen. Stadens utbyggnadsförlopp, där nya årsringar av bostadsbebyggelse successivt tillkommit, är därför också lättare att avläsa "på längden" i den långsträckta stadskroppen. Studerar man bebyggelsen närmare märker man dock snart att det finns många avvikelser i dessa årsringar. I de flesta stadsdelar ger sig en historisk kärna till känna genom några äldre byggnader. Det kan vara mangårdsbyggnaderna till någon av de många borgargårdar (malmgårdar) som anlades strax utanför staden under 1700- och 1800-talen, men som under 1900-talet omgärdats av bebyggelse. Även om byggnaderna inte längre finns kvar så har de flesta stadsdelar fått sina namn efter dessa gårdar. Grupper av äldre bostadshus som ligger insprängda i uppenbart yngre stadsdelar kan också signalera att en äldre infartsväg mot staden gått där, eller att en av stadens tidiga industrier legat i närheten. Genom att slå vakt om olika tiders planeringsideal och byggnadsstilar, kan man värna möjligheten för invånare och besökare att förstå stadens liv och utveckling – vad Västervik varit och vad Västervik är.

Stadsdelsbeskrivningar

Centrala Västervik

Stadsdelsområdet Centrala Västervik omfattar dels 1700-talsstadens täta kvartersstad, dels det öppna stadsrum med parker, allmännyttiga institutioner och äldre industrimark kring stadskärnan som framförallt härrör från 1800-talets senare hälft. Hela stadsdelsområdet utgör ett kärnområde, se "Kärnområde Centrala Västervik" nedan.

Esplanaden, med stilenlig och stadsmässig bebyggelse, är ett av Västerviks mest representativa och tydligast planlagda gaturum. Paradgatan som både skiljer och förenar stadens båda malmar formades som idé i 1879 års stadsplan.

Malmarna–Södra förstaden

Stadsdelsområdet Malmarna–Södra förstaden omfattar tre områden söder om stadskärnan som fick en samlad bebyggelse redan under 1800-talet: Södermalm, Östermalm och Södra förstaden. Malmarnas norra delar har förts till ”Kärnområde Centrala Västervik” medan Södra förstaden utgör en del av ”Kärnområde Tannin–Södra förstaden”, se vidare under dessa rubriker.

Malmarnas norra begränsning går i järnvägen som invigdes 1879, samma år som Västerviks första egentliga stadsplan fastslogs. Stadsdelsområdets norra ytterkant, med den norra delen av Esplanaden, präglas av 1879 års plan och av den fasad av representativa bostads- och institutionsbyggnader som byggdes där perioden cirka 1880-1930. Innanför detta prydliga yttre finner man en mer varierad bebyggelse av både äldre och yngre datum. Där finns dels samma typ av resliga, men småskaliga flerfamiljshus från decennierna kring sekelskiftet 1900 som i områdets norra kant. Men där finns även, främst på Södermalm, ett antal tomter med äldre stugor som vittnar om de båda malmarnas höga ålder. Södermalm var nämligen delvis bebyggt och räknades som en del av staden – inte som en förstad – redan i början av 1800-talet. Södermalm reglerades omkring år 1850, ungefär samtidigt med att Östermalm först stakades ut. Malmarnas strikta rutnätsplan går således till stor del tillbaks till 1800-talets mitt. Ett huvudgrepp i 1879 års stadsplan var att binda samman de båda malmarna genom att leda en esplanad i området mellan dem.

På Södermalm avtecknar sig det sena 1800-talets stadsgräns mot malmgården Ludvigsborg ännu i fastighetsgränser och genom ålderskillnaden i bebyggelsen på respektive sida. På Östermalm markeras den gamla stadsgränsen av gatunamnet Södra Gränsgatan. I änden av gatan reser sig Kvarnberget, som utgjorde en naturlig fortsättning av stadsgränsen. Öster och söder om Kvarnberget ligger Södra förstaden som växte fram som en oreglerad utkantsbebyggelse i nära anslutning till varvs- och industriområdena vid Skeppsbrofjärden under 1800-talets andra hälft. Området skiljer sig i karaktär från malmarna i flera avseenden. Malmarna, som är ett relativt flackt område, lämpade sig väl för en ordnad byggnation med rätvinkliga tomter och kvarter. I Södra förstaden finns större lutningar, framförallt vid en mindre höjd ned mot

Skeppsbrostranden. Tomterna togs upp efter hand där det passade, vilket gett stadsdelen ett mer oregelbundet tomt- och kvartersmönster. Andelen äldre byggnader är hög både på malmarna och i Södra förstaden, men i Södra förstaden saknas de resliga bostadsfastigheter och institutionsbyggnader som finns på malmarna. Bebyggelsen i Södra förstaden är som helhet mer småskalig. Trots att många fasader påverkats av sentida ändringar märks att de flesta hus varit klädda med träpanel, till skillnad från malmarna där putsfasader varit, och är, förhärskande.

De västra delarna av Södermalm modifierades med 1927 års stadsplan. Planen ligger till grund för kvartersmönstret i detta delområde, även om flera senare mindre stadsplaneändringar gjorts. Stadsdelen domineras av småhus i funkisstil, uppförda omkring 1940-talet. Även i de södra delarna av Östermalm finns en stor andel villor från 1930- och 1940-talen, både i 20-talsklassicistisk stil med typiskt brutet tak och i den mer fyrkantiga funkisstilen. Många av dem har troligen uppförts som tvåfamiljsbostäder. Ställvis på malmarna återfinns också flerfamiljshus uppförda kring mitten av 1900-talet. Inte minst gäller det i området mot den södra delen av Esplanaden, där byggnaderna uppfördes i samband med att denna del av paradgatan förverkligades cirka 70 år efter det att den först planlagts i 1879 års stadsplan. Fram tills dess hade vägen ett betydligt enklare utförande.

En prydlig rad av husfasader kantar Fängelsetorget.

Stadens gamla cellfängelse, invigt 1871, vid Fängelsetorget.

"Toboskolan" vid Esplanaden, uppfördes som privatbostad 1919.

Stuga, troligen från 1800-talets första hälft, samt f.d. frikyrkokapell, troligen uppfört omkring 1870, vid Kaptensgatan.

Välbevarade villor i 20-talsklassicistisk stil vid Tjustgatan på Östermalm.

Gamla vattentornet från 1905 och villa i funkisstil, ca 1940, vid Bergsgatan.

Liten funkisvilla, sannolikt från 1930-talet, vid Fredsgatan, Södermalm.

Byggnad längst i väster på Södermalm, uppförd som huvudtransformatorstation för Västerviks Elverk år 1930.

Södra förstaden kännetecknas av sin bebyggelse från slutet av 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Här tidstypiska frontespishus från omkring sekelskiftet 1900 utmed Hagaholmsgatan.

Den småskaliga bebyggelsen utmed Södra Bangatan hör till sannolikt till stor del från 1800-talets slut.

Boningshus vid Bergsgatan med fina bevarade originaldetaljer som ger byggnaden en tydlig historisk karaktär, trots senare tiders byte av fönster, dörr och tak. Tillbyggnad som på ett bra sätt underordnar sig huset.

Kulturhistoriskt värdefullt gatuavsnitt vid Barnhusgatan med byggnader främst uppförda kring sekelskiftet 1900, förlagda i gatuliv.

Marieborg–Stenhagen

Stadsdelsområdet Marieborg–Stenhagen ligger på ömse sidor av Allén, med Marieborg på den norra sidan, Stenhagen på den södra. Bebyggelsen spänner åldersmässigt från slutet av 1800-talet fram till idag. Fastigheterna har ofta inrymt, eller inrymmer ännu, både verksamheter och bostäder. Några större institutionsbyggnader finns också i området.

Marieborg och Stenhagen hör till de stadsnära områden som började bebyggas tidigt, dock utan att bebyggelsen först blev så sammanhängande som i Södra förstaden. Stadsdelsområdet genomkorsas av flera gamla vägar in mot staden och det var utmed dem som bebyggelsen växte fram under slutet av 1800-talet. Då 1927 års stadsplan upprättades var en ansevärd del av området redan bebyggt, men planen ordnade upp gatunätet och tillförde ett par allmänna platser. Framförallt påverkade den utformningen av stadsdelsområdets västra delar med en ny esplanad, Albert Tengens väg. Vid denna väg finns ett påfallande inslag av villor från samma tid, men stadsdelsområdets bebyggelse är som helhet epokmässigt blandad. I utkanterna märks på flera ställen flerfamiljshus uppförda på 1950- och 1960-talen, ibland tillkomna efter genomförda saneringsrivningar.

Den sannolikt medeltida huvudinfarten till Västervik fanns länge kvar som gatusträckning genom Marieborgsområdet, men byggdes delvis bort under slutet av 1900-talet. Delar av vägen finns bevarad i stråket Maehelsgatan–Norrbackagatan och i anslutning till dessa gator finns en tydligt äldre bebyggelse, från omkring sekelskiftet 1900. Detsamma gäller de centrala delarna av Stenhagen där Fridsborgsgatan med sin bebyggelse utgör ett av de äldre gatuavsnitten. Gatan lades ut i slutet av 1800-talet i den steniga hage som kan förmodas ha gett namn åt stadsdelen. Även Folkparksvägen och Karstorpsvägen är mycket gamla vägar, vilket märks i den höga andelen äldre byggnader utmed dessa vägar.

Allén tillkom som ny huvudinfart mot staden i samband med att stadskärnans nuvarande struktur skapades, d.v.s. i slutet av 1600-talet, och har kantats av träd åtminstone sedan mitten av 1800-talet. Utmed Allén anlades några lantställen (malmgårdar) av Västerviksborgare redan på 1700-talet, bland annat Marieborg. I slutet av 1800-talet tillkom några stenhuggerier, med behändig närhet till kyrkogården, och i början av 1900-talet etablerades en handelsträdgård på den södra sidan. Bebyggelsen kring Allén i detta avsnitt var därmed länge ganska löst sammansatt. Medan den norra sidans bebyggelse förtätades kring 1930-talet och ännu speglar denna tid, kom handelsträdgårdens område att förnyas först i slutet av 1900- och början av 2000-talet. En stor skillnad finns således idag i bebyggelsens uttryck mellan Alléns båda sidor.

Holländska kvarn, uppförd 1858, är ett av stadens kulturhistoriska landmärken vid den anrika Karstorsvägen.

Byggnad i hörnet Rosenhillsvägen – Hantverkaregatan, uppförd 1910, men tydligt präglad av en ombyggnad på 1950-talet.

Hantverkaregatan 5, en av stadsdelsområdets mest välbevarade och kulturhistoriskt värdefulla fastigheter.

Albert Tengers väg tillkom med 1927 års stadsplan. Bebyggelsen präglas av villor uppförda åren strax efter.

Marieborgsskolan, i tidstypisk nationalromantisk stil, ritades av västervikssonen Gustaf de Frumerie och stod klar 1913.

Exempel på idag delvis ombyggda flerfamiljshus från omkring 1960 vid Nedre Norrbackagatan.

I anslutning till det gamla sjukhusområdets park finns främst äldre och delvis ombyggda institutionsbyggnader, men även en nybyggd paviljong med restaurang.

Gertrudsvik

Stadsdelsområdet Gertrudsvik omfattar f.d. S:ta Gertruds sjukhusområde, det småhusområde som för närvarande byggs sydost om sjukhuset, samt två grupper av småhus från åren kring 1980 i stadsdelsområdets södra del. Sjukhusområdet utgör ett av kulturmiljöprogrammets kärnområden, se "Kärnområde S:ta Gertruds sjukhus".

Stadsdelsområdet Gertrudsvik ligger i Västerviks norra utkant, där ett mentalsjukhus anlades i ett naturskönt läge mellan Gamlebyviken och den lilla sjön Maren år 1912. Sjukhusområdet präglas ännu av anläggningstiden genom ett antal resliga institutionsbyggnader i omisskännlig jugendstil. Tidigare fanns många fler liknande byggnader på området, men ett stort antal revs i samband med att sjukhuset avvecklades på 1980-talet. Genom rivningarna har den axiellt uppbyggda och strikt symmetriska ordning som ursprungligen fanns på området otidligtgjorts, men planen kan ännu anas i hur byggnader och gator ligger ordnade kring den centrala parkanläggningen. Det f.d. sjukhusområdet utvecklas för närvarande till ett sjönära bostads- och verksamhetsområde, bland annat genom en omfattande nybyggnation av villor och radhus på sjukhusområdets sydöstra delar, vilka tidigare till största del varit obebyggda.

Mentalsjukhuset låg länge som en egen liten "stad", isolerad från Västervik av det omfattande skogsområdet på stadens norra allmänningmarker. Under 1900-talet ryckte staden allt närmare genom utbyggnaden av nya bostadsområden. Vid mitten av 1970-talet hade villabebyggelsen i sluttningarna ned mot Gamlebyviken nått fram till sjukhusets område. Därmed sattes stopp för en fortsatt bostadsutbyggnad utmed strandzonen, varefter den flackare skogsmarken söder om Norra vägen togs i anspråk. 1977 upprättades en stadsplan som på tidstypiskt manér ledde in ett par förgrenade återvändsgator i skogen, kring vilka villor och radhus byggdes de nästföljande åren. Merparten av bebyggelsen uppfördes som gruppbyggda hus, men i mindre grupper om 5-10 villor av samma hustyp eller några kortare radhuslängor som ligger tillsammans, vilket ger en variation åt området som helhet. I vissa delar är 1980-talets lågt-och-tätt-ideal särskilt märkbart, med låga hus som ligger tätt tillsammans vid bilfria gång- och cykelgator eller gemensamma gröningar.

Före detta avdelning 17 nedre, en s.k. koloniavdelning för kvinnor, en friare bostadsavdelning för pålitliga patienter som förväntades kunna skrivas ut relativt snart.

T.v. "Höghuset", idag del av kriminalvårdsanstalten. T.h. sjukhusets f.d. huvudbyggnad, kallad "Ettan" eller "Klockhuset".

Allé av pelarekar.

På 1960-talet fick ett par av avdelningarna helt platta tak, bl.a. "Åttan" som idag fått en extra våning och ändrats till bostadshus

Området är under utveckling med förtätning av småhus.

Nybyggda radhus i området.

Villor från cirka 1980 vid Idgatan...

... samt radhus från samma tid vid Strömmingsgränd.

I Västralunds egnaomsområde utgör småskaligheten och de framträdande trädgårdarna centrala kulturhistoriska värden.

Västralund

Stadsdelsområdet Västralund ligger söder om Allén, mellan Albert Tengers väg och Gamla vägen. Området är relativt litet och består nästan uteslutande av villor.

Västralundsområdet är lätt kuperat med de flackaste delarna i norr, mot Allén, där utbyggnaden av egna hem först tog sin början på 1910-talet. I denna del har området en småskalig rutnätsplan som delvis kan tillskrivas 1927 års stadsplan, men som förefaller ha påbörjats som en oreglerad avstyckning innan dess. Västralund var namnet på en liten gård som låg vid Gamla vägen. Den utgjorde vid ingången av 1900-talet stadsdelsområdets enda bebyggelse tillsammans med en handfull övriga hus, främst utmed Gamla vägen och Allén. År 1910 köptes gården av en byggmästare som lät stycka av och försälja stora delar av gården som egna hemstomter.

Att döma av dagens bebyggelse intensifierades utbyggnaden kring 1920- och det tidiga 1930-talet. Centralt i området, kring Västralundsgatorna och kring gröningen Västralundstorg, finns en sammanhållen småskalig villabebyggelse från denna tid. Husens placering på tomterna är säregen och uppenbart styrd. Boningshusen ligger långt indragna från gatan, med uthus vid den inre tomtränsen. Trädgårdarna ligger därmed ut mot gatan och skapar ett grönt gaturum som kan tolkas som ett speciellt uttryck för tidens rådande trädgårdsstadsideal.

Även utmed Albert Tengers väg finns ett antal hus från perioden cirka 1915 – 1935. Utmed Byggarlasses väg ligger hus från 1940- och 1950-talet, en epok som dock är mindre företrädd i området som helhet. Då är tiden omkring 1970-talet mer framträdande, framförallt genom ett par kortare bostadsgator som vid denna tid lades ut i skogsmarken i områdets södra del. Den västra av dessa gator, Hasselvändan, hade planlagts redan 1947, men tycks ha förverkligats först omkring 1970, att döma av den grupp av ursprungligen sinsemellan identiska enplansvillor som omger gatan.

Trädgårdarna ligger ut mot Första Västralundsgatan.

Uthusen, placerade i bakre tomtgränsen, gör ett viktigt inslag i kulturmiljön vid Västralundsgatorna.

Kring Västralundstorg ligger flera hus som kan ha uppförts redan på 1910-talet, eller det tidiga 1920-talet.

1950-talsvilla i den sydöstra delen av stadsdelsområdet.

På 1970-talet förlängdes Västralund söderut, här korsningen Olvongatan – Andra Västralundsgatan.

Funkisstilen kännetecknar stadsdelsområdet Arabien–Peru, som här i raden av småskaliga flerfamiljshus utmed Arabievägen.

Arabien–Peru

Stadsdelsområdet Arabien–Peru ligger norr om Västerviks centrala delar. Längst i söder finns flerfamiljshus, men merparten av området utgörs av villabebyggelse. Det lågt belägna området just norr om stadskärnan utgör stadsdelen Reginelund, som tillsammans med angränsande delar av Arabien bildar "Kärnområde Reginelund", se nedan.

Stadsdelsområdet Arabien–Peru sluttar kraftigt ned mot Gamlebyviken. I område närmast stranden anlades malmgården Reginelund på en sjötomt redan på 1700-talet. På 1800-talet etablerades gårdarna Arabien och Peru ett stycke upp i sluttningen och helt nära varandra. Gränsen mellan gårdarna gick i en stenmur genom nuvarande kvarteret Hackan. Gränsen mot Breviks gård gick i Breviksvägen, som i delen österut från Stora Trädgårdsgatan utgör en gammal vägsträckning från staden ut på Stora Bråtens allmänningssmark.

Hela stadsdelsområdet var mycket lantligt fram till 1930-talet. Från en blygsam start kring 1920-talet då enstaka villor och gatsträckningar byggdes, främst i Reginelund och vid Breviksvägens nedre del, kom området att byggas ut kraftigt perioden cirka 1935-1955. Området utgör idag Västerviks främsta funkisområde, med en sammanhängande bebyggelse i denna stil. Här finns både den tidiga funkisen med "sockerbitar" byggda i 2 våningar med flacka valmade tak och den modifierade "folkhemsfunkisen" med byggnader i 1 – 1 ½ plan med sadeltak. Många av tvåplansbyggnaderna är uppenbart byggda för två hushåll. De flesta funkishus i området har fått behålla sina ljusa reveterade fasader, inte sällan med den typiskt grovrvivna yta som kännetecknar Västerviksfunkisen.

Stadsdelsområdets gatu- och kvartersmönster bär däremot inte funkisperiodens prägel, med sina vanligen långsmalt rektangulära kvarter. Sannolikt har strukturen påverkats både av områdets topografi, av tidigare vägar och äldre bebyggelse. Medan områdets centrala och norra delar tycks ha formats genom ett antal planer tillkomna på 1930-talet, har de västra delarna formats av en större stadsplan gjord år 1942. Trots att en ganska stor del av stadsdelsområdets södra del omfattades av 1927 års stadsplan, kom planen kom främst att påverka några kvarter i Reginelundsområdet. Områdets södra delar fick istället sin nuvarande utformning genom några mindre planer upprättade från mitten av 1950-talet till mitten av 1960-talet. I denna del återfinns flerfamiljshus från samma period, byggda i tre våningar och löst grupperade kring generösa gårdar.

Mangårdsbyggnaden vid Arabiens gård står ännu kvar vid Arabievägen som en viktig markör av områdets historia.

En elegant, välbevarad och förmodat arkitektritad villa i tidig funktisstil vid Sankta Gertruds väg.

Området kring Perugatans norra del bebyggdes redan från 1920-talet och speglar med sina hus brytningstiden mellan klassicism och funktionalism.

Även vid Klarkullegatan och Odelmarksgatan finns många villor från 1920- och 1930-talet, dock sällan så uttrycksfulla som den stora vita villan på bilden.

Tvåfamiljsvillor i funktisstil vid Tillbergsgatan.

Välbevarad villa i "folkhemsfunkis" vid Trastgatan.

Flerfamiljshus från 1960-talet vid Perugatans södra del.

Flerfamiljshus från 1950-talet vid Ekbacksgatan, idag klädda med ett senare tillkommet fasadmateriäl.

Jenny har en åldersmässigt sammansatt bebyggelse, men av de många funkishusen kan en stark utbyggnadsperiod kring 1940-talet anas. Många av villorna har dock fått nya fasader då de renoverats och den historiska läsbarheten har därmed försvagats.

Jenny

Stadsdelsområdet Jenny omfattar villasamhället Jenny, samt landsbygdsområdet söder om detta med Jenny järnvägsstation Jenny gård och Långhagens gård. Stationsmiljön utgör ett av kulturmiljöprogrammet kärnområden, se rubrik **”Kärnområde Jenny station”**.

Jenny har ännu karaktären av en egen liten förstad, trots att stadens urbant präglade miljöer krupit alldeles in på knuten till det lilla villasamhället. Stora Infartvägens trafikled går väster och norr om samhället. I öster skiljer bara ett smalt grönstråk mot Ljunghedens sentida verksamhetshallar och uppställningsytor. Söderut, i sluttningarna ned mot Kvännaren, finns dock ett småskaligt odlingslandskap med sandiga åkermarker och skogsbevuxna bergsknallar. På höjderna kan man finna gamla stenbrott med brottytor och skrotstenshögar. Brotten kan ha tagits upp för stadens behov eller av någon av Västerviks många stenhuggerifirmor. I dessa lantliga omgivningar ligger Jenny station, anlagd på 1870-talet och med en miljö som ännu speglar denna tid. Här ligger även Jenny och Långhagens gårdar, som båda har ett förflutet som torp kring år 1700, men där mangårdsbyggnadernas exteriörer idag minner om tiden omkring 1920-talet.

Det lilla villasamhället Jenny ligger i stadsdelsområdets norra del, i anslutning till Rullstensvägen. Denna väg anlades som en ny, uträdd infartsväg till Västervik i slutet av 1800-talet. Vid avfarten ned mot den närbelägna Jenny station växte en husklunga fram under det tidiga 1900-talet. Den lilla gården Johanneslund och fastigheten Jennylund låg på platsen redan vid sekelskiftet 1900 och under 1910-1930-talen byggdes ett femtontal hus upp kring dem. Det är lätt att förstå att läget var fördelaktigt, inte minst för den som drev rörelse av något slag. I Jenny fanns bl.a. länge en handelsträdgård. Jenny samhälle har fortlöpande utökats i måttlig takt genom hela 1900-talet och bland husen finns idag representanter för snart sagt varje decennium av 1900-talet. Av dagens bebyggelse, där många hus är uppförda i funkisstil, kan man dock ana en stark expansion under 1940-talet. År 1938 upprättades en avstyckningsplan med närmare 150 tomter på stadsäga 29, vilken utgjorde en ansenlig del av ägorna till Jenny gård. 1939 bildades Jenny Egnahemsförening. I slutet av 1950-talet, då orten omfattade ett 50-tal hus, antogs en ny stadsplan som begränsade de vidlyftiga utbyggnadsplanerna. Under 1960- och 1970-talen fick stadsdelen tillskott av ett par mindre grupper av gruppsygda hus.

Långhagens gård.

Jenny gård.

Ett sällsynt välbevarat funkishus vid Törnrosvägen-Vitsippevägen som uppenbart inrymt en affär.

Ovarsamt renoverat funkishus.

Jenny kapell är enligt uppgift byggt 1933, men exteriören ger intryck av att byggnaden till en del är äldre (borte delen).

Jenny stationshus, byggt cirka 1878, utgör en del av smalspårets byggnadsminnesförklarade miljö.

Sjömangatans villor.

Lidhem–Johannesdal

Stadsdelsområdet Lidhem–Johannesdal, med Lidhem i väster och Johannesdal i öster, består till stor del av villor och flerfamiljshus byggda kring 1900-talets mitt. I stadsdelsområdet ingår även stadsdelen Ekdalen, mellan Lidhem och Johannesdal, med ett delvis äldre byggnadsbestånd. En del av Johannesdal utgör kärnområde, se rubrik "Kärnområde Johannesdal" nedan.

Repslagaregatan motsvarar den äldre väg ut från Västerviks stad omkring vilken Södra förstaden byggdes ut under slutet av 1800-talet. Sedan vägen stött samman med vägen från malmarna (som ungefär motsvarade nuvarande Esplanaden) fortsatte den i Fröjdhemsgatan ut mot Örserum. På sin väg passerade den först Johannesdals gård som troligen skapades under 1800-talets andra hälft, därefter den cirka hundra år äldre Johannesbergs gård. Den södra delen av stadsdelsområdet kallas därför ibland Johannesberg. De båda gårdarna markeras av kvartersnamnen Johannesberg respektive Johannesdal och i det senare kvarteret markeras gårdens läge ännu av grundläggningar och en stenkällare.

Stadsdelsområdets äldsta byggnader utgörs av bostadshus från omkring sekelskiftet 1900 som ligger kring den äldre landsvägen och de gator som vid samma tid drogs ut från den: Hallströmsgatan och de båda Ekdalsgatorna. De uppfördes som en fortsatt utbyggnad av Södra förstaden, men med det egna stadsdelsnamnet Ekdalen. Trots att byggnaderna genomgått många renoveringar och ombyggnader signalerar de sin ålder genom form och tidstypiska detaljer som stengrunder, taktassar och skorstenskrön, samt genom sina uthusbyggnader. Idag bildar de ett centralt stråk av äldre bebyggelse genom stadsdelsområdet, omgärdat av bostadbebyggelse framförallt från 1940- och 1950-talen. Denna epok dominerar stadsdelsområdets byggnadsbestånd, även om det som helhet naturligtvis har en större åldersspridning. Bland Lidhemsområdets flerfamiljshus och Ekdalens småhus finns ett starkt inslag av den avskalade funkisstil som var rådande på 1940-talet, även om 1950-talets varmare och mer detaljrika arkitektur även finns representerad. Johannesdalsområdet utmärks mer av den senare stilen. Johannesdalområdet får också sin karaktär av tidstypiska företeelser som det lilla stadsdelscentrumet kring Johannesdalsplan och den höga andelen gruppbyggda bostäder, d.v.s. radhus och sinsemellan lika villor.

Grunden till stadsdelsområdets gatu- och kvartersmönster härrör framförallt från en omfattande stadsplan som gjordes för Ludvigsborg, Johannesberg m.fl. områden år 1942, även om flera senare planer påverkat bebyggelsen och delar av Lidhemsområdet formats redan av 1927 års stadsplan. I 1942 års plan ritades bl.a. en ny huvudled in som kunde förbinda stadens östra och västra delar: den idag relativt hårt trafikerade Östersjövägen.

Östra Ekdalsgatan med äldre, men delvis ovarsamt renoverad bebyggelse.

Hus med ett tydligt historisk uttryck och bibehållen panelarkitektur från tidigt 1900-tal, hörnet Östra Ekdalsgatan-Fröjdhemsgatan.

Lidhemsskolan i elegant funktionalistiskt utförande. Byggnaden har höga originalvärden, trots att dess fönster delvis satts igen.

Där Esplanaden övergår i Idrottsgatan blir inslaget av hyreshus från 1940-1950-talen påfallande. Flerfamiljshuset från det tidigt 1950-tal har renoverats med respekt för byggnadens karaktär.

Många av de mindre villorna i Ekdalen har ändrats sedan uppförande och återspeglar inte längre sin tillkomsttid.

Välbevarade kedjehus, enligt uppgift uppförda för anställda vid Electrolux, vid Stångskärsgatan.

1940-talshus med affärslokal och fint bevarad karaktär vid Hallströmsgatan.

Gårdssidan av flerfamiljshusen vid Hallströmsgatan-Lysingsvägen.

Där Breviks gård en gång låg, ligger idag ett litet radhusområde från 1960-talet med välbevarad och tidstypisk arkitektur.

Brevik

Stadsdelsområdet Brevik sträcker sig från Breviksvägen i söder till skogssidån mot Skogshaga i norr. Mot väster avslutas området där Ljunghedens verksamhetsområde tar vid. Breviks bebyggelse består nästan uteslutande av småhus, men där finns även några få flerfamiljshus, en skola och ett par stenindustrier.

Breviks utbyggnadshistoria är inte helt enkel att utläsa av den fysiska miljön, men har i huvudsak gått från öst mot väst med början i två historiska kärnor: dels den idag försvunna Breviks gård, dels ett litet område med sommarvillor från det tidiga 1900-talet i stadsdelsområdets nordligaste del. Dessa äldre villor, med namn som Villa Ideal och Villa Skog, ligger idag insprängda i den senare villabyggnaden som har sin åldersmässiga tyngdpunkt kring 1950-talet.

Både S:ta Gertruds väg och Breviksvägen öster om Stora Trädgårdsgatan är mycket gamla vägar. Mellan dem låg i äldre tid ett större gård med åker- och ängsmarker som brukades av Västerviks borgare. I anslutning till Breviksvägen fanns ett par små torpstugor redan vid ingången av 1700-talet, men någon gång under samma sekel togs en större del av gårdet i anspråk för anläggandet av Ulricelunds gård, som vid mitten av 1800-talet ändrade namn till Breviks gård. Själva gården lades mot Gamlebyviken, vid S:ta Gertruds väg. År 1900 anlades ett stort buteljglasbruk med två hyttor på gårdens ägor. Breviks glasbruk fick dock läggas ned redan 1904. Idag finns ingen bruksbyggnad kvar, men vid Örngatan ligger de sex arbetarkaserner som uppfördes av bruket. De två stenhuggerier som ännu ligger i strandzonen i samma område, etablerades kring 1920-talet. Den äldre villabebyggelsen från 1920- och 1930-talen utmed Sjöviksgatan har troligen samband med denna verksamhet och hör till ett av stadsdelens äldre bebyggelseskikt.

Vid mitten av 1940-talet upprättades planer för flera olika delar av stadsdelsområdet. Den sydöstra delen, där troligen handelsträdgården Rosenlund då legat sedan sekelskiftet 1900, kom delvis att börja byggas ut under 1940-talet. Denna del domineras idag ändå av 1950-talets gula tegelfasader, inte minst genom Breviksskolan, som uppfördes 1954. Det gula teglet återkommer, men uppblandat med 1960-talets röda, och ibland även vita, fasadsten i alla de enplansvillor med källare som utgör något av en stomme i stadsdelsområdets bebyggelse. Denna typ av hus omringar nu de äldre sommarvillorna i norr. I den sydvästra delen av stadsdelsområdet, som byggdes ut på i obebyggd mark kring den lilla ägan Kristinelund, finns ett stort sammanhängande område med denna hustyp. Villaoområdet i skogen väster om Norra vägen tillkom på 1970-talet. På tidens vis byggdes där gruppvis uppförda 1 ½-plansvillor utan källare som har ett ovanligt, men för sin tillkomsttid likväl talande, utförande i det att bottenvåningarna uppförts i betongelement vilka är synliga i byggnadernas fasader.

De sex stora glasbrukskasernerna vid Örngatan var i princip identiska. I några fall har de fått behålla sin speciella snickeriarkitektur, trots att fasaderna bytts ut.

På den motsatta sidan av Örngatan ligger villor från slutet av 1940-talet, sannolikt ursprungligen med reveterade fasader, vilka senare klätts med mexitegel och trä.

Ett av stadsdelsområdets två stenhuggerier.

Tidiga radhus vid Falkgatan, uppförda på 1940-talet. Radhusen kan möjligen ha koppling till områdets stenhuggerier.

Trots Breviks varierade bebyggelse utgör enplansvillor i gult och rött tegel själva sinnebilderna av stadsdelsområdet.

Breviksskolan, uppförd i mitten av 1950-talet.

Ett av områdets få flerfamiljshus, uppfört i början-mitten av 1960-talet.

Typisk 1970-talsvilla vid Sillgatan, där de identiska villorna har fasader av betongelement.

Vy utmed Huldregatani Ludvigsdal. Tegelvillor byggda omkring år 1960 dominerar området, men där finns även en del äldre bostadshus. Längst bort i bild skjuter de brutna taken upp av ett par villor från cirka 1930.

Ludvigsdal–Örbäcken

Stadsdelsområdet Ludvigsdal–Örbäcken ligger i stadens södra utkant och består framförallt av villor och radhus. Ett centralt grönstråk går i nord-sydlig riktning genom området och delar upp det i stadsdelen Ludvigsdal i öster och stadsdelen Örbäcken i väster.

Stadsdelsområdet Ludvigsdal–Örbäcken ligger på markerna till gårdarna Rineros, Ludvigsdal och Örbäcken. En stor del av bebyggelsen har anlagts på före detta åkermark och området är som helhet relativt flackt, men mellan husgrupperna ligger lövskogsbevuxna småhöjder och åkerholmar. Översiktligt präglas området främst av den utbyggnad av villor och radhus i 1–1 ½ plan med källare som gjordes omkring 1960-talet, där gruppvis uppförda villor och radhus utgör ett återkommande inslag. Centralt i området finns dock en liten grupp av flerfamiljshus och en skola.

Vid närmare anblick har området en mer sammansatt historia och prägel. Längst i norr och längst i öster finns äldre bebyggelse. I trakten kring Huldregatan ligger Rineros mangårdsbyggnad, samt en grupp av hus byggda perioden cirka 1910-1935 vilka bildade en fortsättning söderut av Ekdalenområdet. Utmed Ludvigsdalsvägen finns även ett par ursprungliga tjänstemannabostäder till Västerviks pappersbruk i tidstypisk nationalromanisk stil. Pappersbruket anlades år 1916, fick ett uppsving på 1930-talet och stängdes 1980. Säkert har även flera av de funkishus som finns i området ut mot Ludvigsdalsvägen en koppling till bruket. Denna väg är i själva verket en gammal väg från staden över de gamla stadsjordarna och ut på Stadsnäset, idag Solbergssudde. Industrispåret ut till pappersbruket följer ännu vägen.

Utbyggnaden av stadsdelsområdet, med en huvudsaklig succession från öster mot väster, kan följas i både stadsplan och villor. Vid Ludvigsdalsvägen finns funktionalismens utdraget rektangulära kvarter bebyggda med villor av funkissnitt, ursprungligen reveterade men idag inte sällan inklädda i andra fasadmaterial. Här finns också villor i gult tegel, populärt under det sena 1950-talet. En stor del av området är uppbyggd kring ett friare format gatunät. I Ludvigsdalsområdet är gatorna på 1960-talsmanér ännu sammankopplade, här ligger 1960-talsvillor i rött tegel med träpartier. I Örbäckenområdet märks 1970-talets förkärlek för lokalgator formade i korta slingor och i detta område är inslaget av det vita mexiteglet påfallande.

Villor vid Ludvigsdalsvägen, uppförda som tjänstmannabostäder för Västerviks pappersbruk, troligen 1916.

Detta lilla hus vid Hornsvägen, med höga originalvärden, uppfördes för kyrkogårdens anställda.

Tvåfamiljshus i välbevarad funkisstil vid Sibyllegatan i Ludvigsdal.

Bevarandevärd 1950-talsexteriör på villa vid Älvdansgatan i Ludvigsdal.

Ett av få hus i raden av gruppygda villor utmed Skogsråstigen i Ludvigsdal som ännu har kvar sin exteriör i originalutförande från 1960-talet.

Örbäcken präglas av det vita mexiteglet. Vid Rundsvängen ligger en grupp identiska mexivillor av mondanare snitt från cirka 1970, med genomtänkt och tidstypiska gestaltning.

Långrevet, med radhus och flerfamiljshus uppförda i början av 1970-talet, utgör ett av kulturmiljöprogrammets kärnområden.

Skogshaga–Amerika

Stadsdelsområdet Skogshaga–Amerika omfattar bostadsområden i Västerviks norra delar, dels stadsdelarna Skogshaga, Djurgården och Amerika med villor och radhus i området närmast Gamlebyviken, dels det homogena område med flerfamiljshus och radhus som ligger i skogsmarken öster om Norra vägen. Det senare utgör ett av kulturmiljöprogrammets kärnområden, se "Kärnområde Långrevet".

Stadsdelsområdet bestod fram till år 1970 till övervägande del av skogsmark, men i den ganska branta sluttningen närmast Gamlebyvikens strand fanns redan vid ingången av 1700-talet ett smalt bälte av ängsmark. Där byggdes ett par borggårdar upp, Djurgården och Nordamerika, som i början av 1800-talet kom i samma ägares händer. Troligen ledde det till att gårdarna sammanslogs, så att Djurgården utvecklades till en större enhet. I slutet av 1800-talet skapades en mindre gård, Florida, från torpet Vaktarestugan som låg i skogsbyn ett stycke upp i sluttningen. Den gamla stugan ligger ännu kvar vid Floridagatan. Med anläggandet av S:ta Gertruds mentalsjukhus på 1910-talet förlängdes vägen till dessa gårdar norröver, fram till sjukhuset. Kring 1920-talet började jordbruksdriften i området att avvecklas. Ett stenhuggeri etablerades på Djurgårdens marker 1927, vilket säkert bidrog till att bostadshus började uppföras i omgivningarna. En del äldre hus står ännu kvar, framförallt gäller det de större och mer påkostade villorna vid Gamlebyvikens strand.

På 1960-talet fanns totalt cirka 20 bostadshus i stadsdelsområdet och stenhuggeriet låg ännu kvar. Vid denna tid gick det svenska bostadsbyggandet in i en mycket expansiv fas, genom det så kallade miljonprogrammet som statuerade att en miljon bostäder skulle byggas i landet perioden 1965-1975. Västerviks främsta svar på utmaningen var dels flerfamiljshusen i Karstorsområdet, men också ett omfattande småhusbyggande i Skogshaga, Djurgården och Amerika. Grunden för småhusbyggandet lades genom två stora stadsplaner, beslutade 1970 respektive 1971. Med den första planen skapades en ny matargata, Norra vägen, som förband Stora Trädgårdsgatan med vägen till mentalsjukhuset. Norr om denna och vid S:ta Gertruds väg lades ett antal boendeparkeringar omkring vilka småhustomter grupperades. I den andra planen försköts Norra vägens dragning en aning mot söder, till dagens situation där gatan inte utgör en direkt förlängning av Stora Trädgårdsgatan utan ansluter självständigt till Breviksvägen. Långrevet, det enhetliga området av flerbostadshus och radhus söder om Norra vägen, projekterades parallellt med planarbetet och byggdes helt snart efter det att planen antagits.

Ett par av de villor som uppfördes på Djurgårdens gårdstomt på 1920-talet. Den vita villan (mitten) med sitt trädgårdshus (t.h.) ligger på mangårdsbyggnadens plats.

Radhus i Långrevet.

Långrevets flerfamiljshus.

Enplansvillor från slutet av 1960-talet utmed Skogshagagatan.

Ett av områdets äldre hus, vid Skogshagagatan.

Radhus byggda i början av 1970-talet vid S:ta Gertruds väg.

1930-tal och 1970-tal vid Djurgårdsgatan.

Karstorp är Västerviks mesta flerfamiljshusområde, med trevåningshus grupperade kring gårdar, som här vid Markörgatan.

Karstorp–Ludvigsborg

Stadsdelsområdet Karstorp–Ludvigsborg utgörs av stadsdelen Ludvigsborg på den norra sidan av Östersjövägen och stadsdelen Karstorp söder om samma väg. I området finns främst flerfamiljshus samt institutionsbyggnader med tillhörande anläggningar. Till de senare hör flera idrottsplaner och Nya kyrkogården.

Ända fram till 1960-talet utgjordes en stor del av stadsdelsområdet av en obebyggd och förhållandevis flack skogstrakt som i princip sträckte sig från Idrottsgatan i norr ned till Vassbäcksvägen-Hornsvägen i söder. På åker och ängsmarken söder om skogsområdet anlades Västerviks nya kyrkogård år 1913. Kyrkogården förstörades i omgångar åren 1920, 1932 och 1982. I stadsdelsområdets allra nordligaste del, utmed Idrottsgatan fanns tidigare åkrar i anslutning till Ludvigsborgs gård. Där anlades Bökensveds idrottsplats 1923. Även idrottsplatsen har utökats successivt. Dagens sportcentrum med flera planer och idrottshallar, har skapats under 1900-talets senare hälft. Skogsområdet mellan kyrkogården och idrottsplatsen byggdes ut med bostäder under en koncentrerad period runt 1960-talet. Som helhet exemplifierar stadsdelsområdet efterkrigstidens modernistiska stadsplaneideal, med tydlig funktionszonering, trafikseparering samt ett repetitivt byggnadssätt.

Den historiska kärnan i Ludvigsborg utgörs av malmgården med samma namn. Den ombyggda gamla mangårdsbyggnaden utgör idag del av ett större område med kommunala vård- och omsorgsfunktioner. Ludvigsborg har omfattats av flera större stadsplaner, med början redan i 1879 års plan. Trots detta kom området att byggas ut först under 1960- och början av 1970-talet, främst med lägenhetslängor i 2-4 våningar. Genom ombyggnader och kompletteringsbebyggelse speglar delar av områdets byggnader idag snarast det sena 1900-talet och tidiga 2000-talet. År 1966 stadfästes den stadsplan för Karstorpsområdet, söder om Östersjövägen, som format detta område. Under slutet av 1960-talet och 1970-talets början uppfördes flera grupper av trevånings flerfamiljshus, grupperade kring generösa gårdar. I den norra delen av området byggdes ett sju våningar högt lamellhus med anslutande lågdel med centrumfunktioner. Längst i söder uppfördes ett större radhusområde. Grönområdet närmast Östersjövägen bebyggdes samtidigt med en ny gymnasieskola (1969) och en ny brandstation (ca 1977). Även i denna del av stadsdelsområdet har byggnader och gårdar i hög grad omdanats tiden runt sekelskiftet 2000. I områdets huvuddrag, som i trafikföringen och byggnadernas skala och gruppering, är den ursprungliga tidprägel ändå omisskännlig.

Ludvigsborgs mangårdsbyggnad har kvar sin siluett, men är kraftigt ombyggd och inrymmer idag kommunala funktioner.

En stor del av Ludvigsborgsområdet upptas av flerfamiljshus från 1960-talet.

Punkthuset vid Sturegatan och hälsocentralen vid Esplanaden, båda med stilrent modernistisk arkitektur, ger intryck av att vara uppförda cirka 1960 och kan ha en historisk koppling till varandra.

När höghuset i Karstorp ändrades till äldreboende 1993, gjordes en stor tillbyggnad på framsidan. Baksidan fick nya balkongfronter, men i övrigt fick byggnaden behålla sin ursprungliga exteriör.

1970-talets förkärlek för "långa serier" resulterade ofta i radhusbyggande, som här i Karstorps radhusområde vid Hornsvägen, uppfört 1976.

Nya kyrkogården, invigd 1913. Begravningskapellet från 1915 skymtar mellan tallarna. År 1982 uppfördes även ett större kapell.

Verandaförsedda enplansvillor från 1980-talet kännetecknar de sydvästra delarna av Kvännarenområdet. Här en vy utmed Isgatan.

Kvännaren–Didrikslund

I Stadsdelsområdet Kvännaren–Didrikslund omfattar småhusområdena sydväst om Folkparksvägen i sluttningarna ned mot sjön Kvännaren. Stadsdelsområdets bebyggelse utgörs i stort sett enbart av bostäder, kompletterade med någon skola och förskola.

Söder om Stora Infartsvägen–Allén sänker sig terrängen kraftigt ned mot sjön Kvännaren. En forntida närvaro i området markeras av ett antal gravar från bronsåldern och/eller järnåldern. I sluttningarna har även flera förhistoriska boplatser påträffats. Småkullar och branter med berg i dagen, en del av dem med gamla stenbrott, bryter upp de mellanliggande sänkorerna så att den åkermark som förr fanns i stadsdelsområdet bildade ett utspritt och splittrat mönster. Ett större, men likafullt oregelbundet, område med sammanhängande åkermark fanns närmast sjön och järnvägen. Det var här utbyggnaden av det annars topografiskt ganska besvärliga området började på 1970-talet.

År 1975 upprättades den omfattande stadsplan för "områden vid Alviken, Lugnet, Västralund m.m. nordost om sjön Kvännaren" som med vissa justeringar, legat till grund för merparten av området. Planen byggde på att en ny huvudled skapades, Folkparksvägen. Vägen, som tidigare slutat vid Folket park (på slipskivefabrikens nuvarande område), förlängdes västerut till Lugnets gård och vidare norrut för att anslutas till Stora Infartsvägen. Från denna matargata leddes lokalgator som korta återvändsgator eller gatslingor. Under en femtonsårsperiod, fram till cirka 1990, byggdes den södra delen av stadsdelsområdet ut. Utbyggnaden kan följas från 1970-talets mexitegelklädda 1½-plansvillor i öster till 1980-talets panelklädda och verandaförsedda enplansvillor i väster. På Segersborgsgatans norra sida ges exempel på 1990-talets återhållna träfasader i ljusa kulörer.

I den norra delen av stadsdelsområdet finns mindre grupper av bostadsrätter och hyresrätter i 1-2 plan, uppförda under 1980- och 1990-talen. De möjliggjordes delvis genom en ny stadsplan år 1987 som även tillförde ny tomtmark i områdets nordligaste, mer kuperade och bergiga del: Didrikslundsområdet, som ännu är under utbyggnad. Genom detta område går en gång- och cykelstig som motsvarar den gamla infartsvägen till Västervik. Här ligger Gåserums gård, med ålderdomliga och genuina byggnader. I det övriga stadsdelsområdet finns enbart några få äldre bostadshus. De ligger spridda i villabebyggelsen och ett par av dem är kraftigt förändrade.

De östra delarna vittnar om utbyggnaden i slutet av 1970-talet. Här 1970-talets typiska villamodell i 1 ½ plan med gavelbalkong vid Fossilvägen.

I de västra delarna av området dominerar 1980-talsvillor i ett plan med entréverandor.

Den gamla bebyggelsen vid Gåserums gård är skyddad genom särskild bestämmelse i detaljplanen.

Ingaborgsområdets låga gruppbebyggelse från 1990-talet.

I Didrikslundsområdet finns nyuppförda villor och ännu obebyggda villatomter.

Ljungbergaskolan i Didrikslund stod färdig 2015.

Större villor från 1980- och 1990-talen präglar idag Södra Norrlandet.

Södra Norrlandet

Stadsdelsområdet Södra Norrlandet utgörs av områdena mellan Gränsövägen och Skeppsbroviken. Bebyggelsen består främst av villor, men i väster finns även några flerfamiljshus, museum, gästhamn och koloniområde. I öster ligger ett småbåtsvarv. I stadsdelsområdet finns två kärnområden, se *"Kärnområde Kulbacken-Tändsticksvillorna"* och *"Kärnområde Vitudden"*.

Gränsövägen som utgör stadsdelsområdets norra gräns har i princip haft samma sträckning i åtminstone 200 år även om den rätats och byggts på. Detta frånsett en kortare sträcka längst i väster som troligen tillkom i samband med att den nya, uträtade Norrlandsvägen byggdes på 1930-talet. Gränsövägen leder genom ett omväxlande och lätt kuperat inägolandskap med öppna gräsmarker och lövskog, idag delvis brukat som golfbana.

Stadsdelsområdet utgörs av två uddar som åtskiljs av Grantorpsviken. Området delar sig därmed naturligt i en västlig och en östlig del. Centralt på båda uddarna finns höjder med hällmarker och skog. **På krönen finns skadade bronsåldersrösen, samt möjliga stensättningar (förhistoriska gravar).** Bebyggelsen är främst koncentrerad till de smala strandområden som omger kullarna ut mot Skeppsbrofjärden. Gatunätet är okomplicerat med några få långa vägar som följer terrängen kring kullarna, samt från dem korta tvärgränder.

Den västra udden utgör del av den grusås som fortsätter söderut i Slottsholmen -Strömsholmen och definierar Gamlebyvikens mynning. Här ligger Kulbacken, en höjd som sedan mitten av 1920-talet utgör museiområde. På stranden nedanför Kulbacken hade Västerviks tändsticksfabrik sin verksamhet 1859–1968. Fabriken blev en av stadens äldsta och mest långvariga storindustrier, men revs i början av 2000-talet och har idag ersatts av flerfamiljshus och villor i nyfunktionalistisk stil. Intill det gamla fabriksområdet finns dock två mindre områden med villor uppförda under 1900-talet första decennier, varav det södra har en direkt koppling till fabriken.

Den östra udden är större och bebyggelsen är både mer omfattande och mer epokmässigt uppblandad, vilket gör utbyggnadshistorien svårare att avläsa. Men i många avseenden har de båda uddarna en parallell historia. 1898 etablerades en tändsticksfabrik även här, Grantorpets tändsticksfabrik. Fabriken produktionsinriktning ändrades omkring 1930 till karosserier. Den revs år 2007 och ersattes av villor. Vid Grantorpet finns inte en lika tydligt samlad äldre bostadsbebyggelse. I anslutning till de många 1980- och 1990-talstvillor som omger det gamla fabriksområdet finns dock äldre hus som säkert kan ha samband med fabriken. Öster om Grantorpet ligger Vitudden som ännu präglas av det tidiga 1900-talets burgna sommarvillor på stora sjötomter. Där ligger även det ännu aktiva Vituddens varv, etablerat under 1900-talets förra hälft, samt ett litet sportstugeområde ut mot Gränsö som kompletterats med villor under 2000-talet.

Västerviks Museum. Framför museet, uppfört 1933 och tillbyggt 2004, ligger den lilla Fågelstugan, en båtsmansstuga som flyttades till Kulbacken 1996.

Västerviks tändsticksfabriks smedja, den enda bevarade industribyggnaden på området, är idag restaurang. De flerfamiljshus i nyfunkisstil som uppfört på fabriksområdet på 2000-talet präglas av sina många balkonger.

Tändsticksvillor i området kring Splintgatan, uppförda på 1910-1920-talen.

Disponentbostad vid Västerviks tändsticksfabrik som efter nedläggningen blev vårdhem och idag är kraftigt utbyggt till seniorboende med bostadsrättslägenheter.

Grantorpets mangårdsbyggnad blev direktörsbostad för Grantorpets tändsticksfabrik sedan den anlågts.

Äldre bostadshus vid Grantorpsvägen i närheten av Grantorpets tändsticksfabrik, troligen ursprungligen uppfört omkring sekelskiftet 1900 och med många fina bevarade detaljer. Gissningsvis senare utbyggt och använt som sommarboende.

Ytterligare ett äldre, välbevarat bostadshus i Grantorpsfabrikens närhet, detta vid Alphyddsvägen. Det vackert patinerade lertegeltaket är viktigt för det historiska intrycket av byggnaden

Den komplettering av villor som gjorts kring Grantorpet i slutet av 1900-talet domineras av stora villor med kompakta volymer och tunga, svarta betongtegeltak.

Karosserivägens villor från 2000-talet.

Sommarvilla från det tidiga 1900-talet vid Kanotvägen vid Vitudden.

Nyligen uppfört villaområde kring Kanalviksvägen i Vituddenområdet ut mot Gränsö.

Äldre villor utmed gamla Norrlandsvägen, idag Gröndalsgatan.

Piperskärr

Stadsdelsområdet Piperskärr byggs upp av villa- och fritidshusområdet mellan Norrlandsvägen och Gamlebyviken, av Lugnets fritidshusområde vid Gudingen, samt av omgivande landsbygd. Området är ytmässigt omfattande, men till stor del glest bebyggt. Piperskärr ligger ett stycke från Västervik och har utgjort ett eget litet samhälle. Säkert kan här tidigt ha funnits viss service, exempelvis speceriaffär. Idag finns ett kapell, en skola och en plantskola i stadsdelsområdet.

Norrlandsvägen utgör en mycket gammal väg som förbundit markerna på det smala Norrlandet med varandra, samt med Gamleby, Stegeholms slott och Västervik. Stuverum och Norrlandet hörde båda till slottets godsmassa. När slottet föll gjordes Stuverum till ett militärt boställe som fick förfoga över kronoparken Norrlandet. En god bit in på 1900-talet utgjorde smågårdar och några torpstugor i stort sett den bebyggelse som fanns i Piperskärrsområdet, men med början från 1930-talet, då Norrlandsvägen byggdes om, har mindre grupper av bostadshus och enstaka verksamheter tillkommit successivt. Stadsdelsområdets bebyggelse har idag en stor åldersmässig spridning. För närvarande håller områdets förtätnings- och förvandlingsprocess en relativt hög takt. Flera nya mindre områden med småhustomter har skapats och bebyggts i Piperskärr under 2000-talet.

Landskapet i området har en tydlig topografisk ordning. Närmast Gamlebyviken reser sig en bergsrygg till en brant klippstrand. Detta område byggdes ut med fritidshus vid mitten av 1900-talet, men har under senare decennier i allt högre grad övergått till ett villaområde genom att sportstugorna byggts ut eller ersatts av nya hus. Innanför bergsryggen går en dalsänka där områdets centrala väg, Norrlandsvägen, löper. Den åker- och ängsmark som tidigare fanns här och som hörde till torpen, sedermera smågårdarna, Rutsberg och Piperskärr har successivt tagit i anspråk för permanentbebyggelse från 1930-talet och fram till idag. Öster om dalsänkan väver sig en grusås, till största delen obebyggd och med en del berg i dagen, som avslutas i Gudingens strand. I sluttningen ned mot Gudingen, avskilt från övrig bebyggelse, ligger det lilla fritidshusområdet Lugnet med om- och utbyggda sportstugor från 1950- och 1960-talen. När byggnadsplanen för området antogs år 1958 var en stor del av tomterna redan bebyggda.

Källstugan i Piperskärr. Privat foto från omkring sekelskiftet 1900.

Källstugan står kvar, men utbyggd till ett modernt villaboende.

Marieborgskyrkans (Equmeniakyrkans) sommarhem Rutsberg, troligen uppfört som sommarhem på 1930-talet av Västerviks baptister, är en av områdets kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

Sommarhem och enkla sportstugor får idag dela strandlinjen med nyuppförda större villor.

1950-tal i en villa vid Norrlandsvägen...

... och i flerfamiljshuset vid Rutsbergsgatan.

Gruppbbyggda villor utmed Hagabergsgatan.

Lugnets fritidhusområde rymmer en brokig skara hus, sedan sportstugorna byggts ut och fått nya färgsättningar.

Ön Lucerna med oljecisterner.

Industrihamnen

Stadsdelsområdet Industrihamnen omfattar hamn- och verksamhetsområdena sydost om stadskärnan, d.v.s. väster om Lucernavägen, på och just söder om ön Lucerna, samt det f.d. Electroluxområdet. En mindre del av området, f.d. Tanninfabrikens område, ingår i ett av kulturmiljöprogrammets kärnområden, se "Kärnområde Tannin-Södra förstaden".

Stadsdelsområdet består främst av flacka strandområden, delvis tillkomna genom utfyllnader. På Lucerna finns en mer varierad topografi med skogsbevuxna bergsknallar, där berget ställvis sprängts bort för att skapa plana arbets- och upplagsområden. Äldre stenbrott skall finnas på ön. Med undantag av några få bostadsfastigheter närmast stadskärnan, består bebyggelsen av verksamhetslokaler av industriell karaktär, många av dem byggda som stora hallar. I området finns även storskaliga anläggningar som oljedepåns cisterner och reningsverkets bassänger.

Områdets lättfattliga grundstruktur, med Lucernavägen och järnvägens hamnspår som löper parallellt utmed Skeppsbroviken och ut på Lucernaön, skapades i princip perioden 1900-1920. Funktionen som industri- och hamnområde går ytterst tillbaks ända till 1700-talet då stranden närmast stadskärnan togs i anspråk för skeppsbyggeri. Från det att bangården år 1879 anlagts på repslagarbanorna söder om skeppsvarvet, blev Skeppsbrostranden ett ypperligt läge för vidare industrietableringar. Flera större industrier, med tillgång till både egna kajer och industrispår byggdes i området kring sekelskiftet 1900. År 1915 drogs spåren vidare till det nyanlagda pappersbruket vid Örserumsviken och ungefär samtidigt drogs de ut på ön Lucerna, där en ny djuphamnskaj kunde tas i bruk vid mitten av 1920-talet. Stadsdelsområdet har sedan successivt tagit i anspråk för olika hamnrelaterade eller industriella verksamheter under hela 1900-talet. Electroluxfabriken uppfördes i den södra delen av området i slutet av 1940-talet.

I egenskap av verksamhetsområde har förändringstakten i stadsdelsområdets bebyggelse varit hög. När verksamheter ändrats, lagts ned eller flyttats har byggnader rivits och nya kommit i deras ställe. Den höga förändringstakten har också inneburit att äldre byggnader om- och tillbyggts. Sammantaget gör det att områdets bebyggelsehistoria i stora avsnitt är förhållandevis svåravläst. Byggnadsbeståndet har idag en stor åldersmässig spridning och spänner från tidigt 1900-tal fram till idag.

Garvärmnesfabriken Tannins gamla byggnader vid Södra Varvsgatan, idag Windys produktionsanläggning.

Verkstadsbyggnad i funkisstil, troligen ursprungligen uppförd för bakelitfabriken Resinit.

T.v: Den gamla magasinsbyggnaden är troligen den sista bevarade av Västerviks Glasbruks byggnader, efter nedläggningen 1919 övertagen av annan verksamhet. Mi. ,t.h: Välbevarat 1920-talshus vid Stationsgatan med fina detaljer.

Electroluxfabriken byggdes upp vid mitten av 1940-talet vid Lysingsvägen, vilken anlags som nödhjälpsarbete i början av 1930-talet.

Industrbyggnad i enkelt, välgjort utförande från tidigt 1960-tal. Har hört till ett slakteri.

Västerviks fjärrvärmeverk.

I Karstorps industriområde finns stora friytor och relativt få industribyggnader. Mot Baumansgatan ligger ett antal mindre verkstadslokaler, troligen uppförda vid slutet av 1950-talet.

Karstorps industriområde

Stadsdelsområdet Karstorps industriområde omfattar industriområdena söder om Albert Tengers väg och väster om Vassbäcksvägen, motionsanläggningen vid Kartorps gård med anslutande skogsområde, samt Nyhagens gård.

Stadsdelsområdets norra del utgörs framförallt av industri- och upplagsmark som är ganska glest bebyggd. Industriområdet ligger på den mark som fram till 1900-talets mitt var Karstorps låglänta och utdikade åkergräde. Nivåskillnaden är ännu markant mot Vassbäcksvägen som förr gick i kanten mot den högre belägna skogsmarken och ledde förbi gården för att fortsätta söderut förbi Nyhagens gård och vidare mot Vassbäck. Både Kartorps och Nyhagens gårdar finns ännu kvar. Karstorps gård är idag ändrad till motions- och föreningsgård, med en om- och utbyggd mangårdsbyggnad. Nyhagens gård, som ligger i stadsdelsområdets lantliga södra del, har ännu ett tydligt historiskt uttryck.

I norr ligger f.d. AB Spiks tydligt äldre fabriksbyggnader som visar att industriområdet i denna del har gamla anor. Byggnaderna är dock för närvarande rivningsaktuella. Spikfabriken startades på 1910-talet, liksom den ännu aktiva slipskivefabriken norr om järnvägen. Den senare anläggningen har byggts ut i omgångar och på fastigheten finns idag ett kollage av byggnader från flera olika tidsepoker. När de båda fabrikena etablerades var området en mer sällan frekventerad utkant av staden, vid Karstorpsvägens järnvägsövergång. Lokaliseringen av de två fabrikena hör rimligen samman med möjligheten till egna industrispår.

Troligen var närheten till järnvägen också ett tungt vägande skäl till att industriområdet utökades kraftigt mot sydväst vid mitten av 1900-talet. Industribyggnadernas karaktär antyder en utbyggnad kring 1960. Vid denna tid hade dock den svenska industrialiseringen dock gått in i sin mognadsfas, samtidigt som landsvägstransporter tagit över en stor del av godstrafiken. Karstorps industriområde har aldrig blivit fullt utbyggt. I den södra delen finns idag ett "småmekarområde", en småskalig bebyggelse främst relaterad till motorhobby, samt en go-cartbana.

Karstorps gård.

Nyhagens gård.

Tidigare tillhörde denna industribyggnad från 1960-talet vid Baumansgatan företaget Moore Paragon, som bl.a. tillverkade blanketter. Idag är byggnaden ändrad till företagshotell.

AB Spiks fabrik med klassisk fabriksexteriör i rött tegel och ett talande läge alldeles intill järnvägsspåren.

SlipNaxos, idag 3M, har byggt ut i många omgångar. Fabriken har ett högt värde som en av stadens få kvarvarande äldre industrikomplex. Fabriken har haft samma tillverkningsinriktning sedan starten 1913. Tornet med klockan utgör ett landmärke i staden.

Väggrelief med grafiskt mönster av slipskivor vid SlipNaxos. Kontorsbyggnaden är ursprunglig från 1913, men byggdes om på 1940-talet.

I Västerviks externa köpcentra kring Södra Infartsvägen och på Ljungheden, finns moderna "köplador" utan några större ansatser till gestaltning.

Norra industri- och handelsområdet

Stadsdelsområdet Norra industri- och handelsområdet är stort och långsträckt. Det omfattar dels de utbyggda verksamhetsområdena söder och norr om Stora Infartsvägen–Allén, dels de glesare bebyggda områdena vid Ljunghedens motorstadion, Målserums avfallsanläggning och Målserums gård.

Genom stadsdelsområdets sydligaste delar löper Stora Infartsvägen. Vägen har i alla tider haft ungefär samma sträckning utmed Västervikslandets höjdrygg. Där Breviksrondden ligger idag gjorde vägen fram till slutet av 1800-talet en vid båge söderöver, så att den i princip följde gång- och cykelvägen genom Didrikundsområdet och dess fortsättning i Gamla vägen. Norr om infartsvägen breder en flack plåt ut sig som sluttar svagt mot Gamlebyviken. Dessa magra marker med Ljunghed och skog utgjorde i äldre tid stadsallmänningen Stora Bråten, ett ofruktamt område som aldrig kom att tas i anspråk för torp eller gårdar i någon större omfattning. Nedanför Stora Bråten, mot dalgången i väster, ligger dock ännu Målserums gård, skapad som malmgård från ett äldre torp ett stycke in på 1800-talet. **Områdets västra utkanter ingår i riksintresseområde H91 för kulturmiljövården och är mycket rika på forn lämningar som gravfält, stensättningar och hällristningar.**

Den vidsträckt, men i stort sett obebyggda heden blev under 1900-talet platsen för Västerviks avstjälpningsplats och grustag. Området har successivt bebyggts för industri och handel från 1900-talets mitt, en utbyggnad som skett från staden och utåt. Under 1900-talets första hälft fanns ett slakthus och ett par stenhuggerier närmast staden. Under 1950- och 1960-talet tillkom småindustrier, verkstäder, bilhallar och bensinmackar på den norra sidan om infarten fram till Industrigatan. Nästa utbyggnadsetapp, kring Timmergatan, gjordes på 1970-talet. Under 1980-talet började området väster om Breviksvägen att bebyggas, liksom marken kring vattentornet, vilket uppförts redan 1958. Dessa båda områden har under de senaste decennierna utvecklats till stadens externa köpcentra. Ett litet koloniområde från mitten av 1900-talet ligger idag insprängt bland de storskaliga handelshallarna. Söder om Breviksvägen uppfördes några större institutionsbyggnader på 1990- och 2000-talen, bland dem Västerviks polishus, invigt 2006.

Det gamla slakthuset, en av områdets äldsta byggnader, låg utanför staden då det uppfördes i början av 1900-talet.

Tjust Mekanisk Verkstad har legat i samma lokaler sedan de nybyggdes 1963. Idag är byggnaden en av få i området längs Södra Infarten som förmedlar sin och stadens historia.

Konservfabriken var ursprungligen KF:s slakteri, först uppfört 1948, men senare tillbyggt i omgångar.

Exempel på 1990-talstillbyggnad som fått modernisera de äldre verkstadsbyggnaderna.

Målsærum gård, med karaktär av 1800-talets mitt.

Vid Stora Trädgårdsgatan finns idag olika vård- och omsorgsfunktioner, bl.a. i denna stiliga institutionsbyggnad som uppfördes som barnhem, troligen på 1940-talet.

På den gamla soptippen har en belvedere, en utsiktspaviljong, uppförts. I förgrunden bilskrot.

Skydd och riktlinjer

- Riksintresseområde H90 Västervik för kulturmiljövården ligger centralt i huvudområdet, inom kärnområde Centrala Västervik. Enligt Miljöbalken skall det skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön (MB 3 kap 6 §).
- Större delen av kärnområdet Centrala Västervik upptas av fornlämning RAÄ Västervik 94:1 som utgörs av s.k. stadslager där kulturlager och bebyggelselämningar från medeltid och framåt kan påträffas. Stegeholms medeltida slottsruin utgör fornlämning med beteckningen RAÄ Västervik 51:1. Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). De får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning. Länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- Smalspårjärnvägen med kringliggande miljöer utgör byggnadsminne. Vid sidan om detta, berörs 31 fastigheter inom huvudområdet av byggnadsminnesförklaringar vilka beslutats av länsstyrelsen, samtliga inom kärnområde Centrala Västervik (se karta under kärnområdet). Byggnadsminnen skyddas av Kulturmiljölagen (KML 3 kap). För varje byggnadsminne finns särskilda skyddsbestämmelser som anger på vilket sätt de skall vårdas samt i vilka avseenden de inte får ändras.
- S:t Petri kyrka, S:ta Gertruds kyrka, S:t Andreas kapell, S:t Nikolai kapell, S:t Johannes kapell och Jenny kapell med kyrkotomter, samt Västerviks gamla kyrkogård med S:t Markus begravningskapell, liksom Västerviks nya kyrkogård med Gamla begravningskapellet och S:ta Maria kapell skyddas av Kulturmiljölagen (KML 4 kap) och skall vårdas och underhållas så att de inte förvanskas. S:t Petri kyrka, S:ta Gertruds kyrka, Gamla kyrkogården med kapell och de äldre delarna av Nya kyrkogården med kapell får inte ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Skyddsstatus för Gertrudsviks begravningsplats är för närvarande oklar (frågan hanteras av Länsstyrelsen i Östergötland).
- Kärnområdena är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt särskilt värdefullt bebyggelseområden enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte förvanskas. Vid lovgivning och planläggning bör antikvarisk hänsyn tas, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Särskilt värdefulla byggnader och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Underhåll av kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnader ska utföras så att de särskilda värdena bevaras (PBL 8 kap 14 §).
- Det är önskvärt att planbestämmelser, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden där bebyggelsens kulturhistoriska värden kan skyddas genom varsamhets- eller skyddsbestämmelser. I dessa bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnadernas yttre, samt för åtgärder avseende eventuella ekonomibyggnader.
- Alla byggnader omfattas av varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen (PBL 8 kap 17 §). Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara dess kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- Ett stort antal fastigheter inom kärnområde Centrala Västervik pekats ut som kulturhistoriskt värdefulla i den bebyggelseinventering av stadskärnan som år 1990 gjordes av Kalmar läns museum på uppdrag av stadsarkitektkontoret. För området kring Fiskaretorget gjorde Länsmuseet en återinventering och förnyad bedömning år 2015.
- I utredningen "Västerviks kommuns industriarv" som togs fram av kommunen, Länsstyrelsen, Regionförbundet och Kalmar läns museum år 2009 utpekades flera industrimiljöer inom huvudområdet som kulturhistoriskt intressanta: fabriksanläggningarna till Tannin, Electrolux och SlipNaxos, Bröderna Flinks vagnsstallar i kvarteret Stensågen, samt Constan Nilssons stenhuggeri Piperskärr.
- Södra Järnvägsgatan–Strömmsgatan samt dess fortsättning över Slottsholmen och vidare i Norrlandsvägen är utpekad som en värdefull vägmiljö inom projektet "Vägen som kulturarv", framtaget av Länsstyrelsen i Kalmar län och Trafikverket.
- Äldre vägsträckningar, och gatusträckningar som sammanfaller med sådana, bör värnas.

Läs mer/referenser

Anderson, Helge. 1947. *Elverket i Västervik; 1897-1947*.

Andrén, Erik. 1933. *Västerviks bebyggelsehistoria; en undersökning av bevarade äldre hus och gårdar*. Nordiska museets handlingar: 2.

Dalgren, Lars. 1933. *Västerviks historia II; 1719-1932*.

Einarsson, L m.fl. 2010. *Slottsholmen i Västervik*. Rapport, Kalmar läns museum.

Eriksson, Birgitta m.fl. 1986. *Kulturminnesvårdsprogram för Västerviks kommun*. Västerviks kommun, Stadsarkitektkontoret.

Essén, Arre. 1955. *Västerviks stadsplan. I: Svenska stadsmonografier; Kalmar, Borgholm, Nybro, Oskarshamn, Vimmerby, Västervik*. Uppsala, 1955.

Fajersson, Malin m.fl. 1990. *Västervik stadskärnan; kulturhistorisk bebyggelseinventering*. Rapport, Kalmar läns museum.

Hammariskiöld, B-M. 1983. *Från handelsplats till industrisamhälle. Ur: Landskap och bebyggelse i Västerviks kommun*. Västerviks kommun.

Johannisson, Susann m. fl. 2009. *Västerviks kommuns industriarv*. Rapport, Kalmar läns museum.

Johansson, Magnus. 2006. *Västerviks gamla kyrkogård; kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Linköpings stift*. Rapport, Kalmar läns museum.

Johansson, Magnus m.fl. 2011. *Sankt Andreas kapell; Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift 2010*. Rapport, Kalmar läns museum.

Kjellgren, Sven. 1988. *Västervik 1900 till 1930; en berättelse i ord och bild*. Impactum.

Lamke, Lotta. 2009. *Skeppsbron – Barlastudden, Västervik*. Rapport, Kalmar läns museum.

Nya kyrkogården i Västervik. Kalmar läns museum, rapport 2004.

Sandell, J. 1987. *Gamleby/Västervik; Medeltidsstaden 68*. Rapport, Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.

Underlag till riksintressen för kulturmiljövården; Västerviks kommun. Länsstyrelsen Kalmar län. (Handlingen antagen av Riksantikvarieämbetet 2015-06-23 och 2015-11-17.)

Vägen som kulturarv - Värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län. 1999, Länsstyrelsen Kalmar län och Vägverket.

www.lansstyrelsen.se/kalmar (Byggnadsminnen. Stads- och detaljplaner.)

www.lantmateriet.se (Arkivsök, historiska kartor)

www.psymuseet.se (S:ta Gertruds sjukhus)

www.raa.se/fornsok (Fornsök, fornlämningsregistret)

www.slottsholmen.com

www.vt.se (Västervikstidningen, div. lokalhistoriska artiklar)

www.vastervik.se (Kommunens hemsida, lokalhistoria.)

Kalmar läns museums topografiska arkiv.

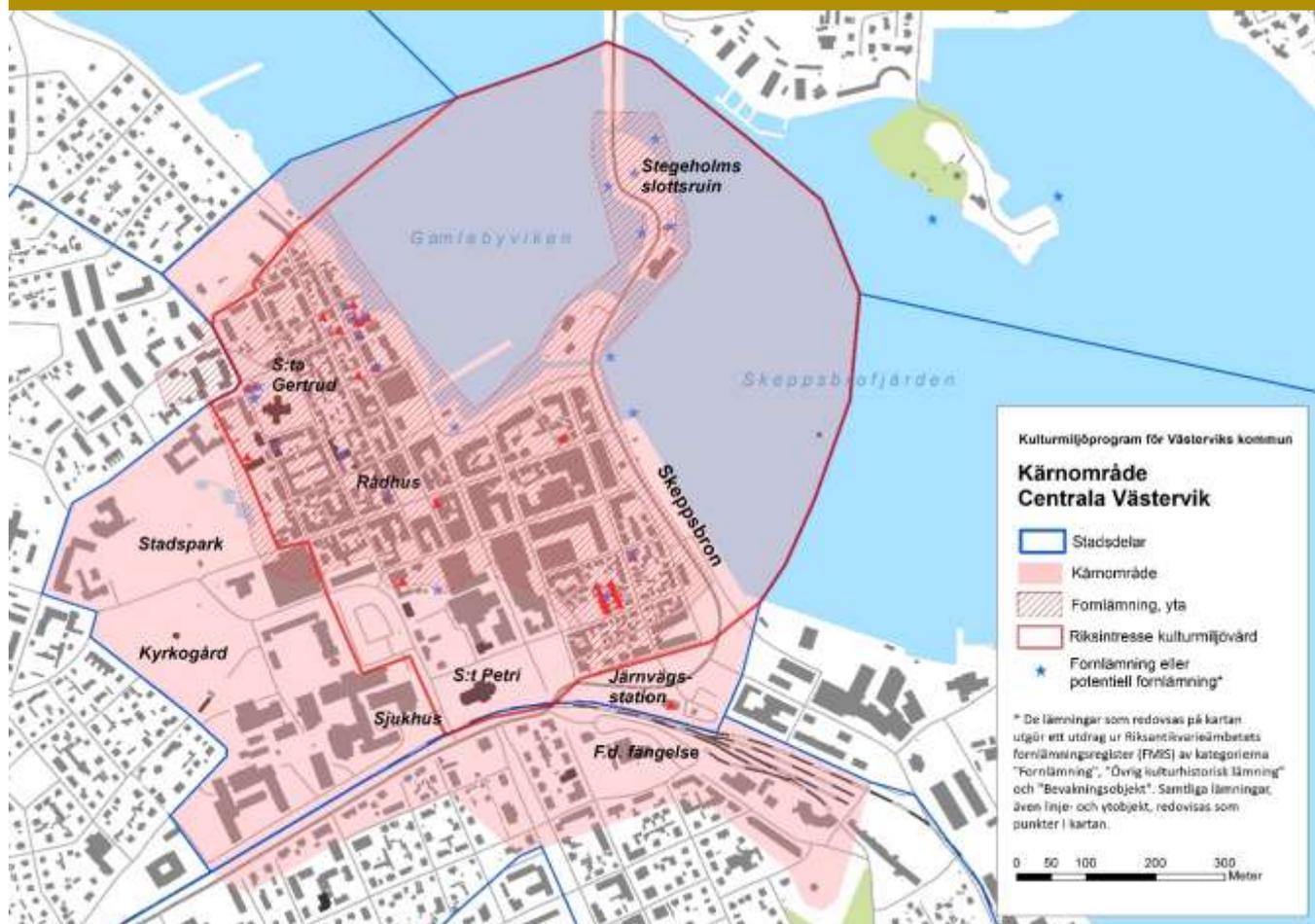
Kalmar läns museums bildarkiv.

Muntliga referenser:

Gun Lind (ang. Johannesdal).

Kulturmiljöprogrammets arbetsgrupp, tjänstemän vid Västerviks kommun.

HUVUDOMRÅDE VÄSTERVIKS STAD

Karta över kärnområdet Centrala Västervik. Med röd skrafferad yta visas utbredningen av fornlämning Västervik 94:1 (stadslager). De byggnadsminnen som finns inom kärnområdet visas med röda trianglar.

Kärnområde Centrala Västervik

Klass 1

Dalar, sjöar och vattendrag	Stadskärnan och slottsruinen i ett tydligt topografiskt-strategiskt läge vid Gamlebyvikens trånga inlopp.
Byggnadstraditionen	Traditionell stadsstruktur och stadsplan från 1600-talet. Timrade byggnader med lokala särdrag (fasadtyper, tegeltak, detaljer, klassicerande drag-empire). Byggnader formgivna av lokala arkitekter/byggmästare.
Sjöfart och kustnäringar	Hamnar/kajer med pollare m.m. Äldre magasinsbyggnader. Handelsgårdar. Platsnamn.
Brukens landskap	Järnbruken viktiga användare av järnvägen och hamnen. Delägare i järnvägen.
Huvudsäte i Tjust	Slottsruinen, kyrkan, rådhuset, Cederflychtska huset. Många representativa offentliga byggnader från 1800-talet och det tidiga 1900-talet.
Stadens årsringar	Stadens äldsta årsringar. Medeltid, samt 1600-1800-tal.

Centrala Västervik är ett ytmässigt omfattande kärnområde som dels bildas av den historiska stadskärnans täta kvartersstad, dels av det öppna stadsrum med allmännyttiga institutioner, parker och äldre industrimark som omkransar den äldre staden. På grund av kärnområdets omfattning och komplexa kulturmiljö, har beskrivningen delats in i fem delområden: Slottsholmen, Stadskärnans centrala del med Strömsholmen, Stadskärnans nordvästra del, Stadskärnans sydöstra del, samt 1800-talsstaden.

Kärnområdet är rikt på såväl historiska strukturer som enskilda anläggningar och byggnader med höga kulturhistoriska värden. Västerviks stadskärna med sin välbevarade trähusbebyggelse från 1700- och 1800-talen är av nationellt intresse för kulturmiljövården och utgör riksintresseområde H90; Västervik. **Då man inom den historiska staden kan förväntas påträffa fysiska spår av stadens utveckling från medeltid fram till 1900-tal under markytan, är hela området klassat som fornlämning Västervik 94:1.**

Topografin i och kring Västerviks stadskärna visar tydligt de grundförutsättningar som gett upphov till och format staden. Den breda vattenfronten med de två äldre hamnarna, Fiskarhamnen och Skeppsbron, har varit avgörande för ortens utveckling. Samtidigt illustrerar de sjöfartens och handelns betydelse för samhällsutveckling och stadsbildning ur ett mer allmängiltigt perspektiv. På samma sätt ger läget vid en naturlig farledsspärr i en långsträckt Östersjövik inte bara perspektiv på stadens egen historia, det illustrerar en större berättelse om samhällsorganisation, makt, krig, kommunikation och ekonomi. Slottsholmen med den strategiskt belägna Stegeholms borgruin utgör en självklar utgångspunkt för berättelsen om Gamla och Nya Västerviks stad, men ger även generell kunskap om medeltidens städer. Vid sidan av ruinen utgör S:ta Gertruds kyrka stadens enda bevarade medeltida byggnadsverk ovan jord, men särskilt i den norra delen av stadskärnan samt kring Slottsholmen och Strömsholmen bör man utgå från att det finns medeltida lämningar under mark och vatten.

Stadskärnans miljö som den möter oss idag utgör ett förträffligt exempel på 1700-talets handels- och hamnstad. Stadsstrukturen överensstämmer nästan till fullo med 1707 års stadskarta som baserades på den stadsplan enligt renässansens ideal som upprättades 1678, året efter det att staden förstörts av den dansk-holländska flottan. Det närmast rätvinkliga gatu- och kvartersmönstret, Storgatans centrala axel som band samman stadens huvudentréer från land- respektive sjösidan, d.v.s. Västerport och Skeppsbron, samt det centrala Stora Torget är några av 1600-talsplanens mer framträdande och tidstypiska drag. Den terränganpassning av rutnätsplanen som kan märkas indikerar dock att gator och platser har, eller kan ha, en längre kontinuitet än till 1600-talet. Ett par tydliga exempel är S:ta Gertruds kyrkogård/park som ligger på en höjdplatå och Strömsholmen som följer en markant åssträckning. Strömsholmen, med dess förlängning norrut över Slottsholmen och Norrlandet utgör en utpekad värdefull vägsträcka.

Det finns även anomalier i stadsbildens strikta renässansplan som speglar äldre skeden. Nära S:ta Gertruds kyrka ligger S:ta Gertruds väg som antagits utgöra en rest av den medeltida huvudgatan – en fortsättning av landsvägen mot Stockholm och Kalmar som ledde ned till stadens torg och hamn i trakten av Fiskaretorget, för att fortsätta mot vindbron över till Stegeholm. Fiskaretorget kan betraktas som stadens äldsta torg, med en trolig kontinuitet från medeltiden, även om större delen av dagens torgyta byggs upp av senare utfyllnader. I kansen av kvarter kring Fiskarhamnen finns också spår av en ålderdomlig gatu- och tomtstruktur som går tillbaka på ett medeltida mönster, trots att dagens tomter eller strandlinjer inte är medeltida i sig. Medeltidsstädernas tomter tilläts ofta gå ned ända till vattnet där köpmännen hade sina bryggor, sjöbodas och varumagasin. Förutom vid hamnen hade allmänheten endast tillträde till vattnet genom smala vattugränder mellan kvarteren. Från 1600-talet strävade myndigheterna mot att få bort privata sjötomter till förmån för breda allmänna kajer, men i Västervik kantades stränderna av långsmala sjötomter med bryggor och magasin ända in på 1900-talet. Västervik är en av få städer i landet där sådana tomter bevarats. Den lätta skevhet som finns i stadens rutnätsstruktur, med riktningar som skiljer sig något mellan den västra respektive östra delen av staden, har troligen sin förklaring i att planen anpassats efter två bebyggelsekoncentrationer som fanns senast från 1500-talets mitt. Den ena låg vid den inre hamnen och kyrkan, den andra söder om Strömmen, ut mot Skeppsbrofjärden.

En bidragande orsak till att Västerviks renässansplan är så intakt är det anmärkningsvärda faktum att stadskärnan inte drabbats av någon omfattande brand sedan 1677. Det har också medverkat till att en kulturhistorisk värdefull trähusbebyggelse bevarats i stora delar av innerstaden. Västerviks stadskärna utgör en av landets äldsta och bäst bevarade trästäder. Många hus kan dokumenteras från det tidiga 1700-talet. Strukturen och den äldre bebyggelsen bildar tillsammans en helhetsmiljö som ger inblick i en mängd olika aspekter av 1700- och 1800-talens samhälle och stadsliv, både avseende Västervikstraktens specifika historia och mer generellt. Det stora omvandlingstrycket till trots kan man i Västerviks innerstad ännu uppleva många kulturhistoriskt värdefulla byggnader och stadsavsnitt som samverkar till en helhetsmiljö som placerar staden i särklass i Sverige.

Genom byggnadstraditionen och bestämmelserna i 1830 års byggnadsordning är den äldre stadsbebyggelsen förhållandevis enhetlig och formmässigt återhållen. Många av husen byggdes om och moderniserades under 1800-talet. Fasaderna fick panel eller puts samt sparsmakade stenimiterande trädetaljer som takgesimser och hörnpilastrar. På de äldre husen finns element som är typiska för den regionala byggnadstraditionen som fasader klädda med breda lockpaneler och foderlösa fönster. Bestämmelserna i 1800-talets byggnadsordning avspeglas bl.a. genom det förhållandevis stora antalet reveterade hus. Under det tidiga 1900-talet försågs de lite större gårdarna ofta med frontespiser som gav dem ett mer resligt yttre. De mer storskaliga nybyggnationer som tillkom vid samma tid fick mer iögonfallande utformning enligt den rådande epokens stilideal, ibland tolkade av regionalt tongivande byggmästare och arkitekter. Flera av dessa uttrycksfulla byggnader utgör idag landmärken i stadsbilden, intimt förknippade med stadens identitet.

Större sammanhängande avsnitt av äldre trähusbebyggelse finns framförallt i de nordvästra och sydöstra delarna av stadskärnan, trots att dessa stadsområden inte undgått efterkrigstidens rivningar och stadsförnyelse. Gårdarna i dessa

områden var redan under 1700-talet mindre än de i stadens mer centrala delar – en social zonering som ännu kan avläsas av bebyggelsemassans täthet och skala. På de smala tomterna vänder husen inte sällan gaveln mot gatan. Trots att innergårdarnas bebyggelse glesats ut under 1900-talet, kan man på många av dem uppleva täta och tydligt historiska stadsmiljöer. Även i stadens mest centrala delar finns många bevarade hus och gårdar från 1700- och 1800-talen, men i denna stadens kommersiella kärna har förändringstrycket varit högre. Det märks i viss mån genom att de äldre husen successivt moderniserats och byggts om, men framförallt genom att mer storskaliga byggnader fått ersätta den småskaliga äldre bebyggelsen under 1900-talet. Två perioder av stadförnyelse och ekonomiskt uppsving märks särskilt: tiden kring sekelskiftet 1900 och efterkrigsperioden cirka 1960-1980.

Västerviks långvariga betydelse som hamn- och handelsplats, samt det faktum att denna betydelse kan utläsas av stadsmiljön, motiverar att stadskärnan pekats ut som *riksintresseområde H90; Västervik för kulturmiljövården*. Riksintresseområdets utbredning framgår av den inledande kartan. De fysiska drag som uttrycker och är centrala för riksintresset är: stadens läge och nära vattenkontakt, Stegeholmsruinen, S:ta Gertruds kyrka, de båda äldre hamnarna (Fiskarhamnen och "Yttre hamnen"/Skeppsbron), sjötomterna, rutnätsplanen från 1600-talet, kvarters- och tomtindelningen, trästadsbebyggelsen från 1700- till 1900-tal med bl.a. "Båtsmansstugorna", samt de stora varuhusen och bankplatsen från det tidiga 1900-talet kring Stora Torget.

Riksintresseområde H 90 ingår i kärnområde "Centrala Västervik". Alla de företeelser som identifierats som viktiga uttryck eller värdebärare för riksintresset är även viktiga för kärnområdets kulturmiljö. Kärnområdet omfattar dock även delar som ligger *utanför* riksintresset. Det är företeelser som inte har ansetts riksintressanta, men likväl har höga värden ur ett regionalt och lokalt kulturmiljöperspektiv. Framförallt handlar det om det delområde strax utanför den historiska stadskärnan som i beskrivningen nedan betecknas som "1800-talsstaden", som endast till en mindre del berörs av riksintresseområdet. Detta delområde har en glesare, mer storskalig struktur jämfört med 1700-talsstaden och präglas av publika miljöer med friliggande institutionsbyggnader och parker. Viktiga värdebärare för kärnområdet, vilka inte ansetts centrala för riksintresset, är byggnader med offentliga funktioner och/eller framträdande arkitektur, som har stor betydelse för stadsbilden och den regionala identiteten. Dessa återfinns i hög utsträckning inom delområde "1800-talsstaden", men även på andra platser. Vidare lyfts även byggnader med bevarad historisk karaktär, byggnader med regionala särdrag och stadens detaljer, som äldre byggnadsdelar och markbeläggningar, fram som viktiga för kärnområdets kulturmiljö.

Kartan

visar de ungefärliga gränserna för de delområden av stadskärnan som beskrivs i texten.

Utblick från Strömsholmen mot Slottsholmen med Stegeholmsruinen

Slottsholmen

Slottsholmen med Stegeholmsruinen har en särställning i Västerviks kulturmiljö. De är stadens ursprungliga lokaliseringfaktor och representerar den övermakt vars vilja och beslut stadens borgare varit beroende av. Efter det att Västerviks stad börjat arrendera Slottsholmen från Kronan från mitten av 1700-talet blev den under drygt ett sekel ett varvs-, upplags- och arbetsområde. Sedan Slottsholmen övertogs av staden och Slottsholmssparken anlades på 1880-talet har holmen varit en plats för rekreation och förnöjelse. Dess kulturmiljö kan därför delvis kopplas samman med de miljöer som finns inom delområdet "1800-talsstaden", se denna rubrik. Ruinen har vårdats som ett historiskt minnesmärke. Den utgör parkmiljöns kärna och har sedan mitten av 1960-talet fungerat som konsertlokal för den årligen återkommande VisFestivalen. År 2016 befinner sig Slottsholmen mitt i en omdaningsprocess. En ny storskalig anläggning med bostäder, restaurang, konferenslokaler m.m. kommer att byggas på samma plats där två tidigare generationer restaurangbyggnader stått. I samband med anläggandet görs arkeologiska undersökningar som kommer att öka kunskapen om holmens och stadens historia.

Stadskärnans centrala del med Strömsholmen

I stadskärnans centrala del är 1700-talsstadens gator och kvarter välbevarade, men tomtindelningarna och bebyggelsen har påverkats av många ändringar, framförallt under 1900-talet. Förnyelsen har skett både genom ombyggnader, rivningar och nybyggen, samt omdaningar av kajer och torg. Den äldsta bebyggelsen är långt mer splittrad än i stadskärnans nordvästra och sydöstra delar. Av skalan på de bevarade äldre gårdarna och husen märks ändå att tomterna i området mellan Stora Torget och Skeppsbron, har attraherat de mer förmögna borgarna. Den expansiva perioden omkring sekelskiftet 1900 med ökad befolkning och kommers avtecknas tydligt av flera stora bank-, affärs- och bostadshus, många av dem i jugendstil. Särskilt märkbart blir detta vid Stora Torget där stadens rådhus (1793-1795) har sällskap av flera sådana byggnader som det för sin tid toppmoderna Enanderska varuhuset (1907, Basaren 5), Kalmar enskilda bank (1902, Basaren 4) och Västerviks Handelsbank (1904, Banken 1). Samma period märks kring Fiskarhamnen, där flera tidstypiska byggnader markerar det tidiga 1900-talets stadsförnyelse, bl.a. Saluhallen (1911), Varmbadhuset (1910) och det högresta Häggbladiska huset (1911, Brukspatronen 7). Omfattande ombyggnader av stadens kajer och Slottsholmsvägen gjordes vid samma tid. Sjötomtsbebyggelsen revs för att ersättas av allmänna kajer och Strandvägen skapades. Några byggnader visar ännu de tidigare sjötomternas gränser och bebyggelse, som magasinet på Vimmerströmska gården (1790-tal? Adam 5). Smugglaregränd är troligen en vattugränd som funnits innan 1670-talet och aldrig kom att rätas ut så som 1600-talsplanen föreskrev. Grändens historiska karaktär är beroende av den anslutande gårdsbebyggelsen. Kring Fiskartorget har dock även efterkrigstidens stadsförnyelse gjort radikala avtryck. Det gäller även andra delar av centrumområdet, inte minst utmed Kvarngatan.

Vy utmed Storgatan, stadens huvudgata som förbinder Stora torget med Skeppsbron. Skeppsbrofjärden i fonden.

Rådhuset vid Stora torget, uppfört 1793-1795. Byggnadsminne.

Enanderska varuhuset stod färdigt 1907. Byggnadsminne.

Större handelsgårdar ligger ut mot Skeppsbron.

Byggnad med i huvudsak välbevarad 1950-talsarkitektur vid Brunngatan/Strandvägen.

Utblick från Lilla Strömmen mot Fiskaretorget. Strandvägen med det högsta Häggbladska huset (byggt 1911) representerar den stadsförnyelse som genomfördes i början av 1900-talet.

Detalj av varmbadhuset på Strömsholmen, vars utformning getts samma stil som den näraliggande...

... Saluhallen. Båda byggnaderna ritades av den lokale arkitekten Fredrik Anderberg.

Smugglaregränd kan vara en rest av gatusystemet innan stadsregleringen 1678.

Wimmerströmska gården med snedställd magasinsbyggnad som markerar en tidigare sjötomt.

Stadskärnans nordvästra del

I stadskärnans nordvästra del överensstämmer dagens kvarters- och gatumönster, liksom förhållandevis många tomtgränser, ännu med det tidiga 1700-talets stad. Inom området finns större sammanhängande partier av kulturhistoriskt värdefull äldre trähusbebyggelse som ännu ger en god bild av den förindustriella staden. Ned mot stranden finns bevarade sjötomter och gatuavsnitt av vattugrändskaraktär. Där står även ett par loftbodarna, troligen från 1700-talet, som ett minne av den en gång så omfattande magasinsbebyggelsen utmed stadens stränder. Boningshusen till några större handelsgårdar markerar att sjötomterna varit eftertraktade och ägts av kapitalstarka borgare. I detta parti av staden är byggnader och gårdar annars vanligen relativt små. Undantag finns dock även i de äldre offentliga eller halvoffentliga byggnader som ligger kring medeltidskyrkan S:ta Gertrud, stadens kyrkliga och sociala centrum. Här ligger Prästgården (ca 1750), det Cederflychtska huset (1751, fattighus/lasarett) och Västerviks äldsta läroverk (1809). Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsförnyelse har satt begränsade spår i området. Däremot märks det sena 1900-talets rivningsvåg tydligt genom att nybyggen fått ersätta den äldre bebyggelsen över hela kvarter, exempelvis av Annagårdens äldreboende (1971, år 2015 delvis studenthem). Strävan att anpassa den nyare bebyggelsens skala och utseende till omgivningarna är samtidigt uppenbar.

Utblick mot Gamlebyviken från Fabriksgatan. Mot vattnet skymtar de byggnadsminnesmärkta loftbodarna.

Aspagården och Stadsägan 1261, två ålderdomliga gårdar intill S:ta Gertruds kyrka. Byggnadsminnen.

Norénska gården, uppförd 1796 med för Västervik typisk lockpanel och foderlösa fönster. Byggnadsminne.

Maechelska huset, från 1700-talets senare del. Byggnadsminne.

Gamla teaterns fint detaljerade träarkitektur. Teatern byggdes som en av landets första stadsteatrar 1815.

Exempel på traditionellt plank på äldre fastighet mot Östra kyrkogatan. De gula byggnaderna är sentida miljöanpassad bebyggelse.

Västerviks medeltida kyrka S:ta Gertrud.

Gamla läroverket, byggt 1809.

Exempel på välbevarad och ålderdomlig trähusbebyggelse vid Hamngatan.

Stadskärnans sydöstra del

Ett större stadsparti med småskalig tomtstruktur och äldre trähusbebyggelse finns även kvar i stadskärnans sydöstra del, som vid 1700-talets ingång endast delvis bestod av reglerade kvarter. Gösta Bernhards gata markerar en tidigare längre väg i den dåvarande stadsgränsen. Under 1700-talet stakades de nuvarande kvarteren Trakteraren och Båtsmannen ut på några kålgårdar och åkerlyckor, vars sneda gränser går igen i det sistnämnda kvarterets tomter. Mot Kvarngatan skapades stora tomter, i övrigt gjordes tomterna mycket små – ett tecken på ägarnas ringa ekonomiska bärkraft. Det äldre kvarters- och gatumönster har bevarats, fränsett de kvarter med sjötomter som skapades söder om Skeppsbron under 1700-talet. En gammal garveribyggnad (Garvaren 6) bevarar idag minnet av den omfattande trähusbebyggelse av magasin, bodar och arbetslokaler som fanns i sjökvarteren. De gavelvända husen är rikt representerade i området, bl.a. genom de åtta låga båtsmansstugorna (ca 1750). De utgör idag ett av de bästa exemplen på hur en stor del av stadsbebyggelsen kan ha tätt sig under 1700-talet. Husen längst i söder, mot Järnvägsgatan, markerar den utvidgning av staden som gjordes med 1879 års stadsplan, i samband med tillkomsten av stadens nya huvudentré, järnvägsstationen. De är främst byggda decennierna kring sekelskiftet 1900 och hör snarast samman med park- och institutionszonen utanför det gamla stadsområdet. I områdets norra kvarter finns en mer storskalig 1960-talstalsbebyggelse. Både i norr och söder finns flera goda representanter för olika tiders arkitekturideal.

Gavelställda byggnader är särskilt vanliga i den sydvästra delen av stadskärnan med sina små tomter.

Bebyggelse utmed Båtsmansgatan, med garveribyggnaden längst bort i raden.

Båtsmansstugorna. Byggnadsminnen.

Parti vid Återvändsgatan med S:t Petrikyrkan i fonden.

Vänstra huset (kv Lotsen) hör till den äldre trästaden, medan övriga hör till det tidiga 1900-talets stad.

Gösta Bernhards gata markerar stadsgränsen kring år 1700.

Gård vid Strömsgatan/Båtsmansgatan.

Fasad med typiska detaljer: breda locklister och tandsnitt ovan fönstren.

Kontrasten i skala mellan kv Båtsmannens äldre hus och 1960-talsbebyggelsen i kv Trakteraren.

Brunnsgatan med modernistisk arkitektur. .

1800-talsstaden

Just utanför, främst söder om, 1700-talsstaden ligger en zon med offentliga byggnader, parkmark och järnväg som härrör från 1800-talets andra hälft. I samma område finns även äldre industrimark. Stadsplanemönstret kan kännas igen i många europeiska städer. Under 1800-talet reste industrialisering, urbanisering, teknikutveckling och reformer nya krav på städerna. Fabriksanläggningar, nya stora institutionsbyggnader och järnvägar var storskaliga anläggningar, liksom de parker som efterfrågades både av hälsoskäl och av estetiska skäl sedan de gamla städerna blivit fullbyggda och trånga. Alla dessa funktioner fick av utrymmesskäl förläggas utanför de gamla stadsgränserna. I Västervik började utvecklingen redan under 1800-talets första hälft då stadens nya begravningsplats (idag Gamla kyrkogården) i anslutning till den stora stadsinfarten, invigdes 1836. På 1860-talet förskönades infarten ytterligare genom anläggandet av en stadspark på vägens motsatta sida och i rask takt anlades sedan lasarettet, läroverket/Ellen-Keyskolan (1870), fängelset (1871) och järnvägsstationen med sin park (1879). Nya Kyrkan S:t Petri, med sin terrasserade park, invigdes först 1905, samma år som (gamla) vattentornet stod färdigt. Alla dessa offentliga miljöer och monumentala byggnader är viktiga i stadens kulturmiljö. Även senare tillkomna byggnader, exempelvis på lasarettområdet eller järnvägsområdet, kan ha höga kulturhistoriska värden.

Stadsstrukturen i området norr om järnvägen härrör i grunden från en plan som tillkom 1867, men modifierades av både 1879 och 1927 års stadsplaner. Den prydliga husraden mot Östra Kyrkogatan skapades främst under 1800-talets slut, bl.a. Västerviks Sparbank (1866). Mot Båtsmansgatan märks byggnader från det tidiga 1900-talet som Församlingshemmet (1914) och Posthuset (1912). Mot Kvarngatan fanns viss bebyggelse redan innan 1879, bl.a. ett bryggeri som legat där sedan det tidiga 1800-talet. Tillsammans med flera andra byggnader i angränsande kvarter ersattes det på 1960-talet av ett stadsparti i modernistisk stadsbyggaranda kring Spötorget. Folkets Hus (1965, idag "Bryggaren") och själva torget med sin markplanering, utgör ännu ett genomarbetat exempel på arkitektur och stadsgestaltning från efterkrigstiden, trots vissa senare ombyggnader. Söder om järnvägen utgörs kärnområdet av de båda malmarnas ytterkanter med Fängelsetorget och den norra delen av Esplanaden, partier som formades med 1879 års stadsplan. Bebyggelsen består av resliga byggnader ställda på rad och uppförda främst 1880-1930. Dessa husrader, liksom husraderna exempelvis vid Norra Järnvägsgatan och Östra Kyrkogatan, bildar en stadgande och slutna fond till det öppna institutionsstråkets fristående byggnader. Denna stadens grammatik, det öppna och det slutna, får gärna bevaras och förstärkas. Det gäller inte minst "park- och institutionszonens" karaktär av hus i park, som på sina ställen förtätats ansenligt under 1900-talets andra hälft. Man bör även undvika att privatisera denna zon som sedan den skapades kännetecknats av publika platser och byggnader.

Stadens nya kyrka, S:t Petri, uppförd 1905

Västerviks Högre Allmänna Läroverk, idag Ellen Key skolan, uppförd 1870.

Västerviks järnvägsstation.

En av flera bevarandevärda byggnader på sjukhusområdet.

Kvarteret Stensågen norr om stadskärnan är en gammal industritomt som kan betraktas som en del av "1800-talsstaden".

Entréportal till Västerviks stadspark.

Byggnader från det sena 1800-talet utmed Östra Kyrkogatan.

Församlingshemmet, byggt 1914, och Posthuset, från 1912, vid Båtsmansgatan.

Qvarnströmska huset, välbevarat och tidstypiskt hyreshus från 1904, hörnet Båtsmansgatan/Bredgatan.

Den öppna platsen vid Paléns park med Vårdrädsplan har sin förklaring i en planerad gatukorsning mellan Nygatan och Esplanaden. Förverkligandet av denna del av Esplanaden kullkastades när Nya Kyrkan uppfördes.

Exempel på modernistisk bebyggelse vid Bredgatan.

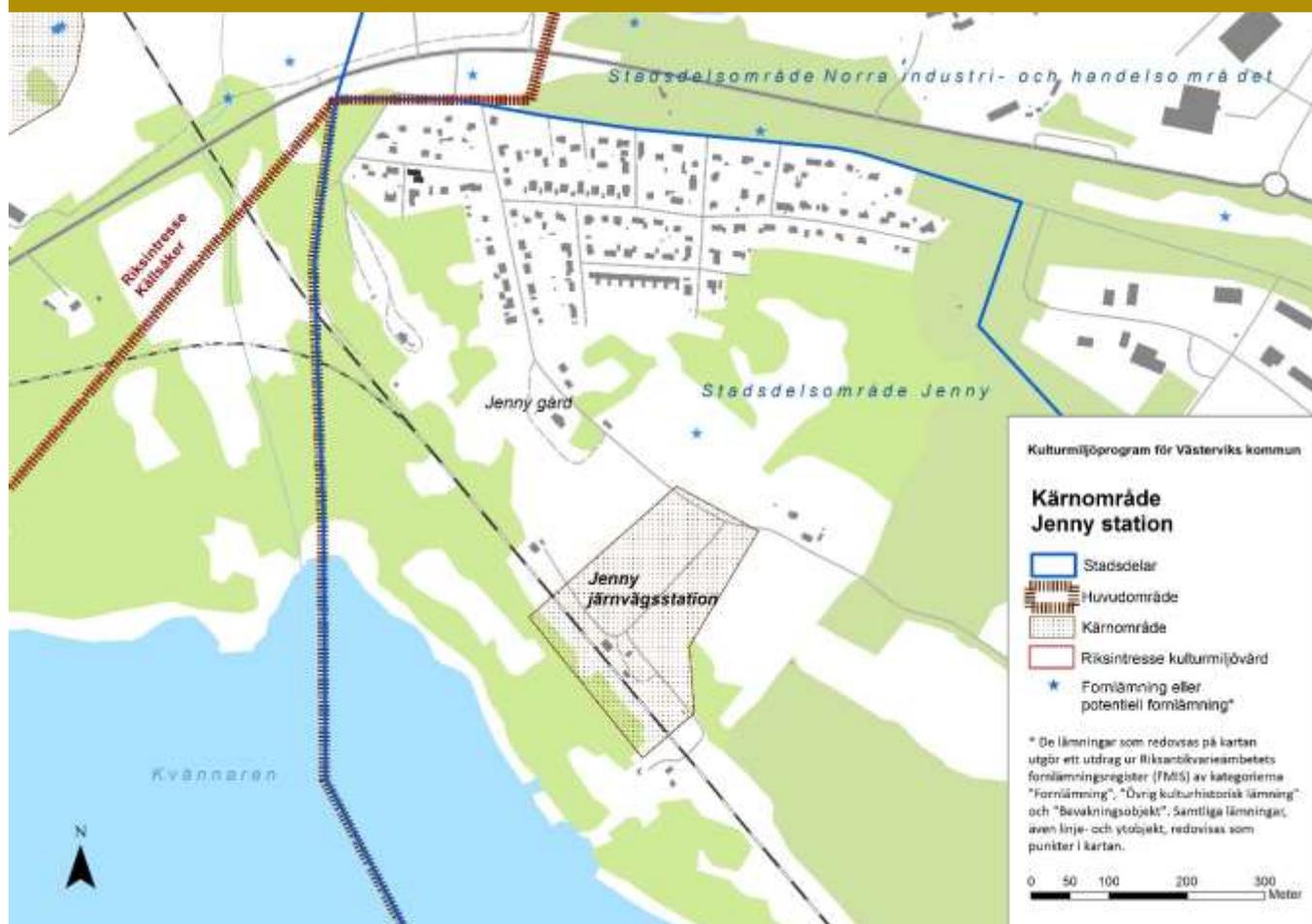
Spötorget med det kraftigt ombyggda Domusvaruhuset och det mer välbevarade Folkets Hus.

Genomarbetad gatstensbeläggning på Spötorget.

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt inom kärnområde Centrala Västervik

- Stadskärnans och Slottsholmens topografi som tillsammans med S:ta Gertruds gata, Fiskarhamnen, Fiskaretorget samt de bevarade medeltida byggnadsverken S:ta Gertruds kyrka och Stegeholmruinen tydliggör stadens äldsta historia.
- S:ta Gertruds kyrka och Stegeholms slottsruin i egenskap av medeltida byggnadsverk och stadens två historiskt sett viktigaste byggnader.
- Stadskärnans vattenkontakt, såväl gatuutblickar som vattennära publika stadsrum, som förklarar stadens lokalisering, samt framhäver stadens näringslivshistoria från medeltid fram till idag.
- S:ta Gertruds kyrkogård/park, Fiskaretorget, Skeppsbron och Stora Torget och i egenskap av betydelsefulla offentliga stadsrum med lång kontinuitet. Byggnader vid och med en ursprunglig funktionell koppling till dessa platser.
- 1600-talets tidstypiska rutnätsplan, inklusive de äldre tomtindelningar och oregelbundenheter som finns i denna. Strukturen med små tomter i stadens nordvästra och sydöstra del samt större tomter i centrum.
- Sjötomter och vattugrändsliknande gator, samt spår av sådana. De få bevarade äldre bodar, magasin och hantverkslokaler som bevarats i kvarteren ned mot stadens stränder äger ett särskilt värde som markörer av en månghundraårig rumslig organisation.
- Stadens äldre trähusbebyggelse, uppförd från slutet av 1600-talet fram till början av 1900-talet, såväl gatuhus som gårdsmiljöer.
- "Park- och institutionszonen" omkring den historiska stadskärnan som tidstypiskt fenomen från slutet av 1800-talet. Slottsholmens park som en del av zonen. Den publika karaktären på mark och byggnader i området, samt byggnadssättet med fristående monumentalbyggnader som kontrasten mot omgivande slutna kvartersbebyggelse. Flera enskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader och anläggningar inom området.
- Byggnader med (ursprunglig) offentlig eller halvoffentlig funktion och/eller framträdande arkitektur, vilka bidrar till miljöns stadsmässighet, utgör märkesbyggnader och understryker stadens ställning som regionens huvudsäte.
- Byggnader som tydligt bevarar en historisk karaktär eller stil. Ett särskilt värde kan tillskrivas byggnader med regionala/lokala särdrag.
- Äldre och tidstypiska fasadskikt, takmaterial, snickerier och byggnadsdetaljer håller vanligen hög kvalitet. De har ett kulturhistoriskt värde och stor betydelse för upplevelsen av den historiska staden.
- Gatubeläggningar, kajkanter m.m. i natursten har en hög materialkvalitet och förstärker stadsbildens historiska karaktär.

Karta över kärnområde Jenny station.

Kärnområde Jenny station

Klass 1

Dalar, sjöar och vattendrag	Järnvägens dragning som tydligt följer Kvännarens dalstråk.
Byggnadstraditionen	Smalspåretns egen "byggnadstradition", med standardiserade byggnadstyper. Byggnader ritade av Hugo Hammarskjöld, regionalt verksam arkitekt.
Brukens landskap	Regionens järnbruk var initiativtagare och delägare i järnvägsbolagen, samt viktiga användare av järnvägen.
Stadens årsringar	Järnvägsmiljön ligger idag i utkanten av Västerviks stadsbebyggelse, men tillkom som landsbygdsmiljö. Tidstypisk miljö från den viktiga järnvägsepoken i slutet av 1800-talet.

Kärnområdet Jenny omfattar Jenny station med spåranläggningar, byggnader och trädgård. Jenny station är sedan 2004 byggnadsminnesförklarad som en del av byggnadsminne 33 Västervik.

Jenny järnvägsstation utgör en väl sammanhållen, tidstypisk och exteriört välbevarad stationsmiljö från 1870-talet, med en stationshusinteriör från 1950-talet. I ett större perspektiv vittnar miljön om den nya tekniska infrastrukturen som infördes i Sverige under 1800-talets andra hälft, järnvägen, vilken gav radikalt förbättrade kommunikationsmöjligheter och kom att påverka samhällsutvecklingen i flera avseenden. Med ett mer begränsat perspektiv utgör stationsmiljön med byggnader och anläggningar en utmärkt illustration av den konkreta driften och användningen av denna infrastruktur. Genom att flera olika praktiska funktioner finns representerade och genom miljöns höga äkthetsvärden, stärks förståelsen för de historiska förutsättningarna. Om Jenny stationsmiljö betraktas i sammanhang med det övriga byggnadsminnet Smalspåret fördjupas kunskapsupplevelsen ytterligare.

Stationsmiljöns höga historiska äkthetsvärden gör den känslig för alla typer av förändringar. Varje dels autenticitet är viktig för intrycket av såväl den enskilda platsen som Smalspåret som helhet. För ändringar av de delar av stationsmiljön som ingår i byggnadsminnet krävs länsstyrelsens tillstånd.

Till stationsmiljön leder en allé av björkar som ger en särskild inramning till platsen.

Jenny stationshus med en i huvudsak bevarad exteriör från 1870-talet.

Godsmagasinet är ursprungligt sedan stationen anlades.

Godsmagasinet samt två mer sentida småbyggnader (dressinbod, ställverksbyggnad) som fogar in sig väl i den historiska miljön.

Stationsmiljön från landsvägssidan med bykstugan till vänster.

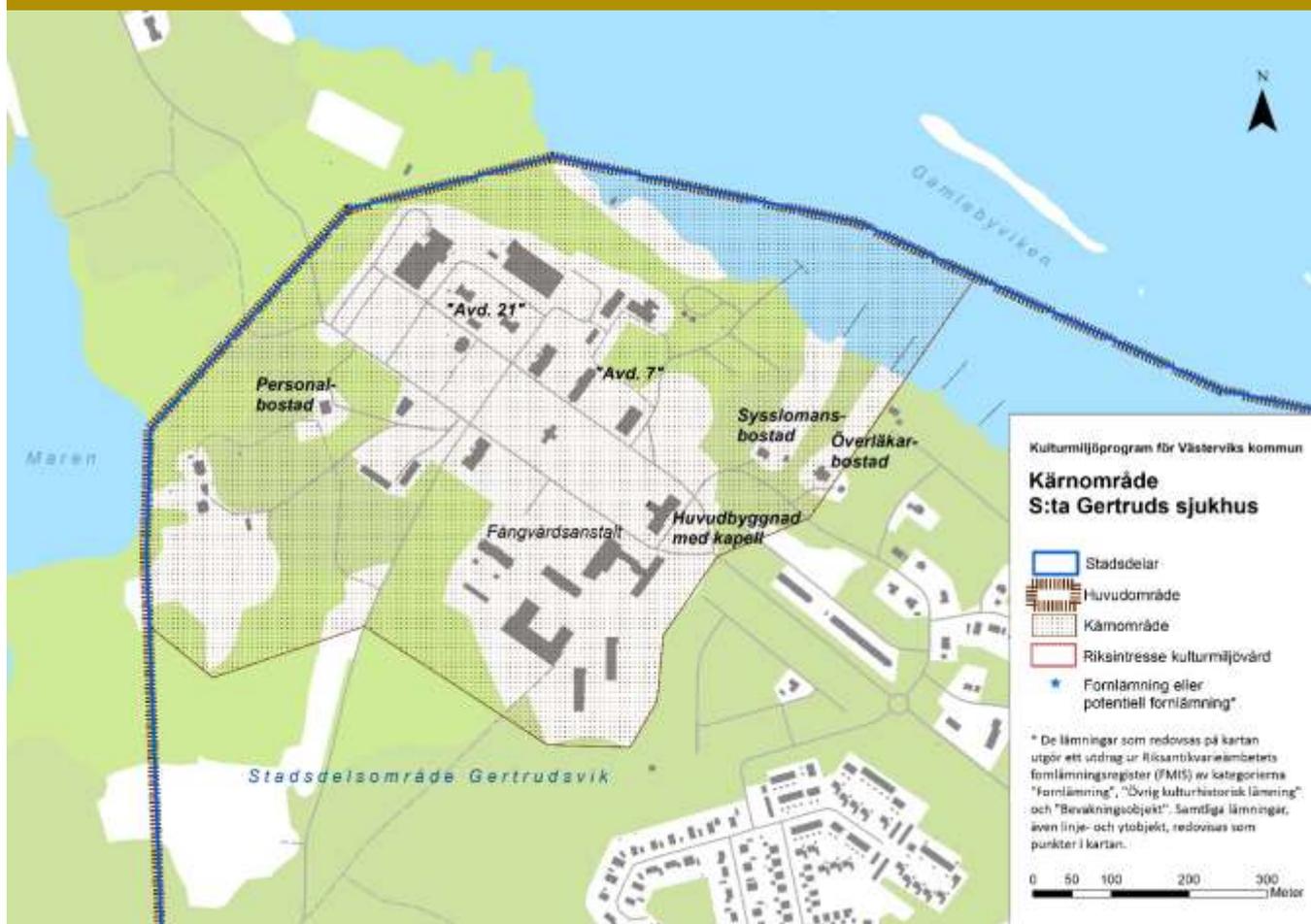
Bykstugan användes av stationsföreståndarens hushåll som bodde i stationshusets ovanvåning...

... liksom stationens nyttoträdgård...

... och den lilla stenkällaren.

Karta över kärnområde S:t Gertruds sjukhus.

Kärnområde S:t Gertruds sjukhus

Klass 1

Huvudsäte i Tjust	Central vårdinstitution med representativ och tidstypisk arkitektur.
Stadens årsringar	Sjukhusmiljön ligger idag i utkanten av Västerviks stadsbebyggelse, men tillkom som landsbygdsmiljö. Tidstypisk miljö från det tidiga 1900-talet med friliggande institutionsbyggnader i jugendstil placerade i park.

Kärnområdet S:t Gertruds sjukhus omfattar de centrala (bebyggda) delarna av det mentalsjukhus som fanns på platsen från 1912 och in på 1990-talet. I kärnområdets södra del ligger sedan 2005 en av landets större kriminalvårdsanstalter. Den övriga sjukhusmiljön är under utveckling till ett kombinerat bostads- och verksamhetsområde.

Sjukhusområdet inrymde många byggnader och verksamheter och utgjorde under större delen av 1900-talet en egen liten ort utanför Västervik. Trots att många av sjukhusbyggnaderna rivits, står ännu cirka 25 större och flera mindre byggnader från sjukhus tiden kvar på området, de flesta exteriört välbevarade. Många speglar sjukhusets tillkomsttid, medan andra antyder en omdaning omkring 1960. Sjukhusområdet utvecklas idag under namnet Gertrudsvik Sjöstad. Ett ansenligt antal villor och radhus har uppförts just utanför kärnområdet. Själva kärnområdet står sannolikt inför en förtätning, men ännu har få nya byggnader tillkommit i denna del.

Västerviks hospital var en av flera stora sjukhusanläggningar för psykiskt sjuka i landet som uppfördes som nästintill självförsörjande samhällen kring sekelskiftet 1900. Miljön på det f.d. sjukhusområdet vittnar om den stora satsning på en kraftig utbyggd och modern psykvård som då gjordes av den svenska staten, vilken hade sin grund i en ny, humanare syn på de psykiskt sjuka. Innan dess hade "dårnarna" behandlats som djur, auktionerats ut till lägstbjudande eller utsatts för brutala behandlingar som avsåg att chocka dem till vett och sans. Nu skulle de få ett drägligt liv. Kärnområdets miljö, där välbyggda, putsade institutionsbyggnader ligger ordnade kring ett centralt parkstråk i nära kontakt med det omgivande odlingslandskapet och med utblickar mot Gamlebyviken och den lilla sjön Maren, förmedlar idag på ett direkt sätt de tankar om hur ordning, skönhet, rutiner, arbete och frisk luft skulle få en positiv inverkan på patienterna. Samtidigt, och mer osynligt, kan berättelser om t.ex. rashygien, övergrepp, utanförskap och institutionalisering ta sin utgångspunkt i platsen

och dess byggnader. Den angelägna historien om samhället och de psykiskt sjuka dokumenteras och berättas av Psykiatriska museet som ligger i en de ursprungliga byggnaderna vid S:ta Gertruds sjukhus. Museets verksamhet är i sig en stor tillgång och ett värde i denna miljö.

I den fysiska miljön finns höga kulturmiljövärden i områdets strikta, symmetriska planstruktur, i mångfalden av tidstypiska, välbevarade byggnader som visar på olika funktioner vid sjukhuset, samt i byggnadernas omsorgsfulla utformning och enhetliga arkitektur. Kärnan i områdets värde utgörs av de stora friliggande institutionsbyggnaderna som ligger luftigt placerade i parkmiljön och skapar en mycket speciell atmosfär i området. Samtidigt är områdets detaljer som småbyggnader (uthus, badhus m.m.), planteringar och alléer viktiga för helhetsupplevelsen. Även den lilla enkla sjukhuskyrkogården med sina bevarade gravstenar har ett högt värde. Kyrkogården har dock lagts utanför kärnområdet. Den ligger vid det f.d. sjukhusområdets östra gräns och avskiljs idag från sjukhuset centrala delar av moderna villor.

S:ta Gertruds sjukhusanläggning uppfördes 1907-1912 och kallades först Västerviks hospital. 1931 ändrades namnet till S:ta Gertruds sjukhus och 1968 till Norra sjukhuset. Den ursprungliga anläggningen ritades av arkitekten Axel Kumlin som var Medicinalstyrelsens arkitekt 1874-1909. Det var även han som ritade Sätters hospital som ibland kallas för "Västerviks tvilling". Själva bygget leddes av byggmästare Axel Lindström från Örebro. Den 12 januari 1912 besiktigades anläggningen och den 29:e samma månad flyttade den förste patienten in. Sjukhuset byggdes under 1910- och 1920-talen ut till en liten förstad med ett par tusen invånare, lantbruk och trädgårdsrörelse samt olika verkstäder. Patienterna engagerades i verksamheterna som en del av deras rehabilitering. Sjukhuset hade egen lastbrygga, ett eget vattentorn och en egen begravningsplats. När anläggningen var som störst fanns här cirka 1 400 patienter och 900 anställda. Upptagningsområdet var Blekinge, Småland samt delar av Östergötland, bland annat Norrköping, samt i början även Piteå. Sjukhusverksamheten kom för många människor att bli starkt förknippad med Västerviks stad.

Kring 1970-talet började mentalvårdens stora institutioner och långa intagningsstider att kritiserars hårt. På 1980-talet inleddes en snabb avveckling av landets mentalsjukhus. S:ta Gertruds sjukhus lades successivt ned under 1980- och 1990-talen. Många av byggnaderna revs under 1980-talet. 2004 övergick området i privat ägo efter att Kalmar läns landsting sålt det, varefter den södra delen inhägnades och ändrades till fångvårdsanstalt. Flera av de övriga byggnaderna anpassades till nya verksamheter och ett par av dem ombyggdes till bostadsrättslägenheter. En ny restaurangpaviljong uppfördes centralt i parken. Trots att sjukhusmiljön har förändrats under 1900-talet genom förändringar i psykvårdens organisation och behandlingsmetoder, genom sjukhusets avveckling och genom det innevarande utvecklingsarbetet, finns ännu en miljö med starka ursprungsvärden från det tidiga 1900-talet kvar i kärnområdet.

En av sjukhusets personalbostäder med tillhörande uthus.

"Klockhuset", eller "Ettan", sjukhusets huvudbyggnad med kapell/sjukhuskyrka på baksidan.

Bruten takfot, grupperade fönster och linjeornament är drag som är typiska för jugendstilen.

Ursprungligen fanns de flesta byggnaderna vid sjukhuset i dubbel uppsättning, så är det inte idag. För "Avdelning 21" finns dock ännu båda byggnaderna kvar. Den ena av dem inrymmer områdets museum.

"Avdelning 7". Samma formelement återkommer på de ursprungliga byggnaderna, som gavlelmotiv med en typisk jugendbåge, d.v.s. en tillplattad rundbåge.

För områdets samlade kulturhistoriska värde är både ekonomibygnader...

... och småbyggnader, exempelvis detta kallbadhus, betydelsefulla.

Sysslomansbostaden.

Överläkarbostaden.

Allé av pelarekar.

I skogsbrynet ut mot sjukhusets odlingsjordar finns flera skyddsrum/värn.

Utsnitt ur ekonomiska kartan från år 1945.

Karta över kärnområde Tannin-Södra förstaden.

Kärnområde Tannin-Södra förstaden

Klass 2

Skogslandskapet	Tannin, som primärt var garvämnesfabrik, men även tillverkade faner och ekparkett, använde bl.a. gran och ek i produktionen.
Sjöfart och kustnäringar	Tannins lokalisering vid vattnet, vilket gav möjlighet till egna kajer, kustflotning, blötläggning av virket, samt möjligen även process- och skölvatten.
Huvudsäte i Tjust	Tannin som en storindustri förlagd till staden i början av 1900-talet. Utgjorde en av Västerviks större och mer långvariga industrier.
Stadens årsringar	Industriarbetsplats och arbetarstadsdel med tydliga uttryck från tiden runt år 1900. Typisk lokalisering just utanför dåvarande stadsgräns.

Utgångspunkten för kärnområdet Tannin-Södra förstaden är Tanninfabriken och de arbetarbostäder som byggdes i anslutning till varvs- och fabriksområdet längs Skeppsbrofjärden. Kärnområdet omfattar de södra delarna av stadsdelsområdet Malmarna-Södra förstaden, samt en del av stadsdelsområdet Industrihamnen.

Inom kärnområde Södra förstaden finns en koncentration av äldre bebyggelse som sammantaget ger en stor förståelse för de förhållanden som rådde i Västervik under slutet av 1800-talet och det tidiga 1900-talet då stadens industrialiserades. Idag finns i stort sett bara fragment bevarade av den en gång så utbredda sjönära industriebebyggelsen, med undantag för garvämnesfabriken Tannins stora fabriksanläggning vid Skeppsbrofjärden. Vid sidan av SlipNaxos fabrik (och AB Spik som avses rivas) är Tanninfabriken också den sista kvarvarande representanten för en av de intensivaste perioderna av fabriksgrundande i Västerviks historia. Etableringen av ett antal storindustrier i Västervik kring sekelskiftet 1900 var en av de främsta orsakerna till att ortens befolkning och bebyggelse vid tiden ökade närmast lavinartat. En stor del av den tillströmmande arbetskraften bosatte sig i Södra förstaden som låg just utanför stadsgränsen, men i nära anslutning till flera av dåtidens stora arbetsställen. Bostadsbebyggelsen i området närmast Tanninfabriken vittnar om den snabba, i huvudsak oreglerade utbyggnaden av enklare bostäder som skedde där under 1800-talets sista decennier.

Tannin startades 1905 på Strömsholmen under namnet Svenska Garvfämnesfabriken. Fabriken var den första i landet som tillverkade extrakt till läderindustrin. Initiativtagaren, Erik W Tillberg, var en av Västerviks främsta näringsidkare och starkt engagerad i det kommunala livet. Han hörde till den snäva krets av unga bergsingenjörer och industrimän som i början av 1900-talet omdanade det gamla bruksriket Tjust till en modern industriregion. År 1907 flyttade garvfämnesfabriken till tomten vid Skeppsbrofjärden och 1909 ombildades företaget till AB Tannin. På den nya platsen utökades verksamheten med tillverkning av faner och parkettstavar. Fabriken hade också ett eget sågverk.

Tannin var bara en av flera större fabriker som i början av 1900-talet lokaliserades till området sydost om staden. Västerviks glasbruk (1898-1919), Tannin (1905-1959), Stegeholms snickerifabrik med sågverk och hyvleri (1898-1929) och Västerviks nya varv (1917-1958) låg precis vid stranden, men även Verkstadsaktiebolaget Tjust/Strebelverken (ca 1900-1978) och Västerviks gasverk (1916-1952) låg i närheten. Redan under 1800-talets andra hälft hade flera betydelsefulla arbetsställen funnits i samma område, som Stora varvet, repslagerier och från år 1879 järnvägen. Tillgången både till järnvägens hamnspår och till egna kajer var ett av de starkaste skälen till att lägga de nya industrierna just här. Flera av fabrikena använde sig av träråvara och strandläget utnyttjades för kustflottning och blötläggning av timret. Läget gav också möjligheter att genom utfyllnader ytterligare utöka de rymliga tomterna. Tannin behöll länge sin ställning som en av stadens största arbetsplatser, men 1959 lades verksamheten ned. Från 1968 har fabriken använts för tillverkning av exklusiva motorbåtar (Storebro, från ca 2005 Windy Scandinavia), en produktionsinriktning som i sig ligger väl i linje med Västerviks varvstradition.

Tanninfabrikens anläggning har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Fabriken var länge en av Västerviks största arbetsplatser. Fabriken lokaliserad mellan strandlinjens kajer och järnvägens hamnspår är talande. De stora tegelbyggnaderna och trämagasinen har blivit karaktärsbyggnader i staden både från sjön och från land. På fabriksområdet finns ett stort antal äldre industribyggnader med höga historiska äkthetsvärden. Produktionslokalerna har det tidiga 1900-talets typiska industriarkitektur i rött tegel, gedigna byggnader med stora fönster som gav ett gott dagsljusinfall. Vid sidan av dem står några magasinsbyggnader i falurött trä. Denna typ av magasinsbyggnader har historiskt sett kännetecknat stadens strandlinjer och de få som bevarats har ett högt kulturhistoriskt värde.

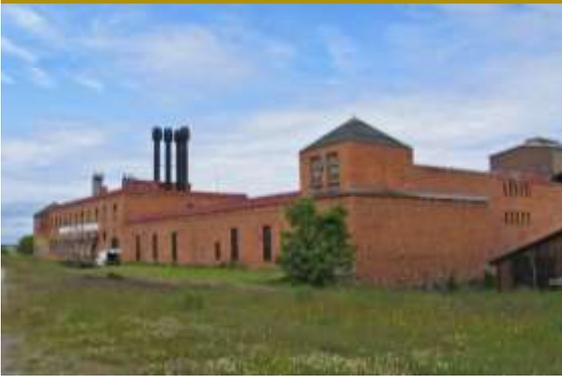
Den småskaliga, och i grunden ålderdomliga, bostadsbebyggelse som ligger innanför Tanninfabriken har till stor del uppförts från 1870-talet och några år in på 1900-talet. Byggnaderna kan ha uppförts av enskilda arbetarhushåll, men kan många gånger säkert uppförts av personer som insett de goda uthyrningsmöjligheterna på platsen. Det är inte svårt att föreställa sig att det en gång fanns en utbredd trångboddhet i området. Lokaliseringen just utanför den dåvarande stadsgränsen är typisk. Den innebar att de planer och regler, samt den kontroll som tillämpades i staden avseende byggande, brandsäkerhet och sanitet inte behövde efterföljas. I synnerhet i kärnområdets norra del, kring Kattkullegatan-Södra Bangatan – Högalidsgatan, finns en oregelbunden, småskalig struktur i gator och tomter. Den vittnar om en bebyggelse som vuxit fram spontant och inpassats mellan de små bergsknallar som ställvis skjuter upp i gator och trädgårdar. Strukturen förstärks av de talrika uthusbyggnaderna, vilka på ett direkt sätt visar på historiska förhållanden, där avträden och vedbodarna var nödvändiga. Bland bostadshusen finns en småskalighet som visar på enkla förhållanden. Många äldre hus har dock försvunnit och ersatts med nya. Senare tidens ovarsamma utbyten av material och byggnadsdelar har också förändrat kärnområdets äldre bostadshus. En större varsamhet mot byggnadernas historiska karaktär bör iaktas vid framtida renoveringar, för att förbättra områdets kulturhistoriska läsbarhet. Kärnområdets värden bärs upp av de äldre husen, men även ändringar av yngre byggnader kan påverka områdets samlade karaktär.

Utmed Södra Bangatan finns flera låga stugor. Denna del av området, närmast stränderna och järnvägen, kom att tas i anspråk för bebyggelse under slutet av 1800-talet.

Vy från Södra Bangatan, notera den i gatan uppskjutande bergsknallen.

Tanninfabriken sedd från Södra Varvsgatan.

T.v.: En av Västerviks få bevarade trämagasinsbyggnader ligger intill Tanninfabriken. T.h.: Ett par av de bastanta tegelbyggnaderna på Tannin, denna i elegant funktionalistisk stil är gissningsvis uppförd på 1930-talet.

Vy från Katkullegatan med några av området äldre hus, kanske uppförda omkring år 1880.

Huset vid Gasverksgatan framstår som en traditionell, timrad enkelstuga från 1800-talets andra hälft, men som fått en typisk "Västerviksrevetering" omkring 1940-talet.

Detta snarlika hus ligger granne vid Gasverksgatan med det på föregående bild. Byggnaden har ändrats kraftigt i sen tid och återspeglar därmed inte längre sin historia på samma tydliga sätt.

Tre bstadshus från omkring år 1900 vid Bergsgatan. Trots vissa ändringar hör det främre av dem till kärnområdets mer genuina byggnader.

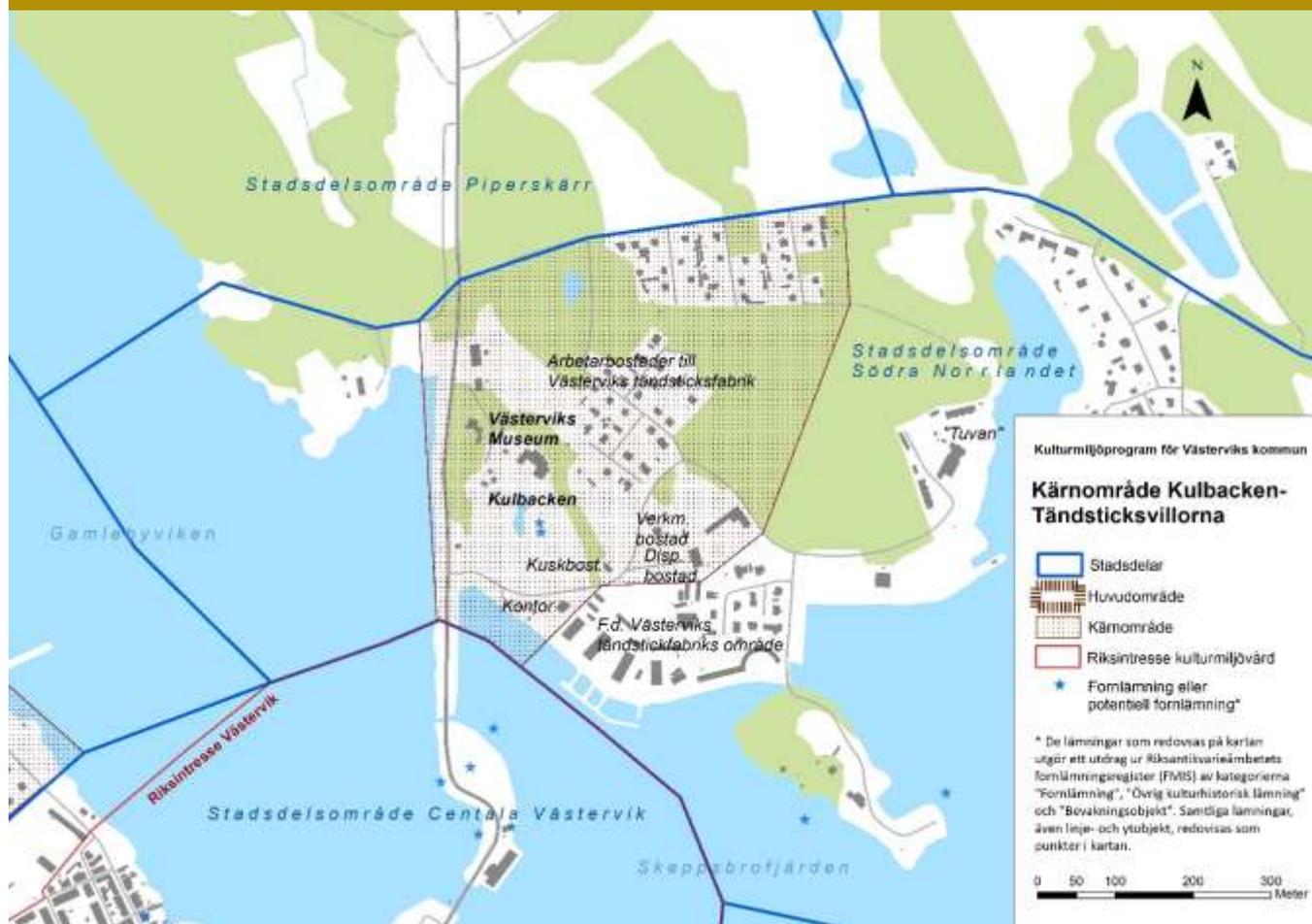
I området finns även större hus, som detta vid Repslagargatan, vilket säkert inrymde många lägenheter då det uppfördes omkring sekelskiftet 1900.

Den södra gränsen för kärnområdet har dragits vid Hallströmsgatan. Liknande hus finns även utanför kärnområdet, inte minst utmed Ekdalsgatorna, dock inte fullt lika samlat.

Detaljer som uthus och spjälstaket är viktiga för områdets samlade karaktär.

Karta över kärnområde Kulbacken-Tändsticksvillorna.

Kärnområde Kulbacken–Tändsticksvillorna

Klass 2

Byggnadstraditionen	Kulbackens ditflyttade byggnader som visar för regionen kännetecknande byggnadstyper och byggnadstradition.
Sjöfart och kustnäringar	Friluftsmuseets miljö (samt museets utställningar och samlingar) exponerar olika aspekter av den lokala marina traditionen. Där finns ex. allmogebåtar, båtsmanstorp, samt saltmagasin och vällingklocka med anknypning till stadens skeppsvarv.
Skärgårdsnöjen	Kulbackens friluftsmuseum som rekreations- och nöjesplats Västerviks stad.
Huvudsäte i Tjust	Kulbacken med Västerviks Museum som ett självständigt, större museum i regionen. Tjustbygdens kulturhistoriska förening som anrik, kommunalt verksam kulturorganisation.
Stadens årsringar	De båda egnahemsområdena som exempel på en tidig småskalig villabebyggelse med tydligt uttryck av 1900-talets första decennier.

Kärnområdet Kulbacken–Tändsticksvillorna består av Västerviks museum med Kulbackens friluftsmuseum, samt två mindre villaområden. Villorna närmast Kulbacken har en direkt koppling till Västerviks tändsticksfabrik, medan det andra området sannolikt har en historia som egnahemsområde för en bredare krets. Kärnområdet är en del av stadsdelområde Södra Norrlandet.

Kulbackens höjd är en väl synlig, välkänd och central plats i Västervik, som på olika sätt är starkt förknippad med stadens historia. Framförallt genom det friluftsmuseum funnits på platsen i snart hundra år där Västerviksbor, sommargäster och turister både kunnat bilda och förlusta sig. På friluftsmuseet finns idag en samling äldre byggnader med högt kulturhistoriskt värde som i sig utgör en källa till den lokala historien och byggnadstraditionen. Samtidigt belyser friluftsmuseet det tidiga 1900-talets syn på kulturarvet och hur man valde att bevara detta med förebild i "Skansen" på Djurgården i Stockholm. Den centrala museibyggnaden på Kulbacken utgör en av Västerviks anrika institutionsbyggnader och representerar såväl Tjustbygdens Kulturhistoriska Förening (KTF) som Västerviks Museum, två betydelsefulla organisationer i regionens kulturliv.

Kulbacken sägs ha fått sitt namn av att danska trupper använt platsen för att beskjuta Stegeholm när man belägrade slottet 1677. Det är emellertid inte svårt att föreställa sig att den markanta höjden historiskt sett även varit använt för att försvara borgen och staden – som utkikplats, för en vårdkase eller för att beskjuta fienden. Norrlandet hörde till Stegeholm, så länge slottet stod. Slottets ekonomibyggnader låg just nedanför Kulbacken. Sedan slottet lagts i ruiner 1677 lades ett torp med det följdriktiga namnet Ladugården på platsen. Torpet hörde till Stuverum. En låg stuga, troligen från 1800-talets första hälft, som legat i anslutning till torpet ligger ännu kvar vid Tändsticksvägen. Stugan kom senare att bli kuskbostad till Västerviks Tändsticksfabrik som byggdes upp på torpets plats från år 1858. Västerviks Tändsticksfabrik var stadens första större industri, om man bortser från varven och kom i över 100 år att utgöra en av stadens största arbetsplatser och en viktig exportindustri. Fabriken stängdes 1968 och fabriksbyggnaderna revs i början av 2000-talet. De få byggnader på fabriksområdet som hört till tändsticksfabriken har ett högt värde som minnen av en av Västerviks absolut viktigaste industrier: vaktkurerna, kontorsvillan samt smedjan (den senare utanför kärnområdet).

Inom kärnområdet ligger ett stort antal bostadshus som uppförts av eller med starkt bistånd av tändsticksfabriken. Just norr om fabriksområdet ligger både disponentvilla och verkmästarbostad. Även "Tuvan" som ligger utanför kärnområdet har fungerat som disponentbostad, men är idag kraftigt om- och utbyggt till bostadsrättsområde/seniorboende. Norr om Tändsticksvägen ligger ett samlat område där de flesta byggnader uppförts som arbetarbostäder till fabriken. Husen är främst byggda under 1910- och 1920-talen, även om det också finns villor som tillkommit senare under 1900-talet. De flesta äldre villor är byggda i trä med stående locklistpaneler målade med rödfärg och med detaljer i vit oljefärg. Taken är brutna, valmade och många av dem ännu belagda med rött lertegel. Tomterna är relativt små men här har ändå funnits plats för egna odlingar och än idag finns enstaka äldre fruktträd kvar. Gatorna är smala och utan trottoarer. Områdets karaktär är som helhet välbevarad och känsligt för förändringar. En kvalitet är att husen skiljer ut sig som en samlad grupp, varför området inte bör byggas ut.

I kärnområdet ingår ytterligare ett liknande egnahemsområde som ligger utmed Gränsövägen. Troligen kan även dessa villor ha en koppling till Västerviks tändsticksfabrik, då många av husen säkert uppförts, eller åtminstone bebotts, av arbetare vid fabriken. Den direkta kopplingen till företaget har dock inte kunnat beläggas, varför området får betraktas som ett allmänt egnahemsområde, som exempelvis också bör ha bebotts av arbetare vid Grantorpsfabriken (tändstickor, karosserier). Även i detta område finns några yngre yngre villor men det är de äldre villorna, uppförda cirka 1910-1930, som är mest framträdande och skapar områdets karaktär. För de äldsta villorna finns en tydlig nationalromantisk stilinfluens. Sadeltaken är höga och branta, fasaderna klädda med liggande panel, i gavelrösten finns på några av dem en solfjäderformad dekor. Men det finns också villor med brutna tak likt de äldre villorna kring Splintgatan. Även här dominerar röd slamfärg och vita oljefärgsdetaljer. Även trädgårdar och gatustråk har samma karaktär som kring Splintgatan.

Tjustbygdens kulturhistoriska förening (TKF) bildades 1917 med ambitionen att skapa ett friluftsmuseum i Västervik. Man fick arrendera en tomt på Kulbacken och 1925 planlade arkitekten Sven Brandel på Riksantikvarieämbetet området. Föremål började samlas in. Den första byggnaden, en väderkvarn från Hamra by i Vimmerby, flyttades till platsen 1927. Museibyggnaden, ritad av arkitekten Erik Lundberg, stod klar 1933. Därefter har anläggningen utökats med olika byggnader som flyttats hit. Genom frikostiga donationer kunde TKF själva driva verksamheten fram till 1970-talet. Då anställdes personal som avlönades av Västerviks kommun. Sedan 1986 drivs verksamheten som en stiftelse av kommunen och TKF. Sedan 2004 heter den Stiftelsen Västerviks Museum. Förutom de museispecifika verksamheterna med bland annat föremålssamlingar, samt kulturhistoriska utställningar och föreläsningar, har Kulbackens museum sedan starten fungerat som en plats för allehanda folknöjen som kaffekalas, marknader, midsommarfirande, friluftsuppträdanden, danser m.m.

Kulbackens museibyggnad med torpet Vrå i förgrunden.

Båtsmanstorpet Vrå var en av de första byggnaderna som flyttades till museiområdet, redan 1929. Det byggdes cirka år 1800 i Tibbhults by, Hjorteds socken.

Saltmagasinet, från gamla varvsområdet i Västervik, flyttades till Kulbacken år 1941.

Det 18 meter höga Unos torn markerar Kulbacken vida omkring, samt erbjuder en spektakulär utsikt över Västerviks stad.

Västerviks Tändsticksfabriks disponentvilla.

Tändsticksvillorna kring Splintgatan.

Karaktärsskapande uthus i området kring Splintgatan.

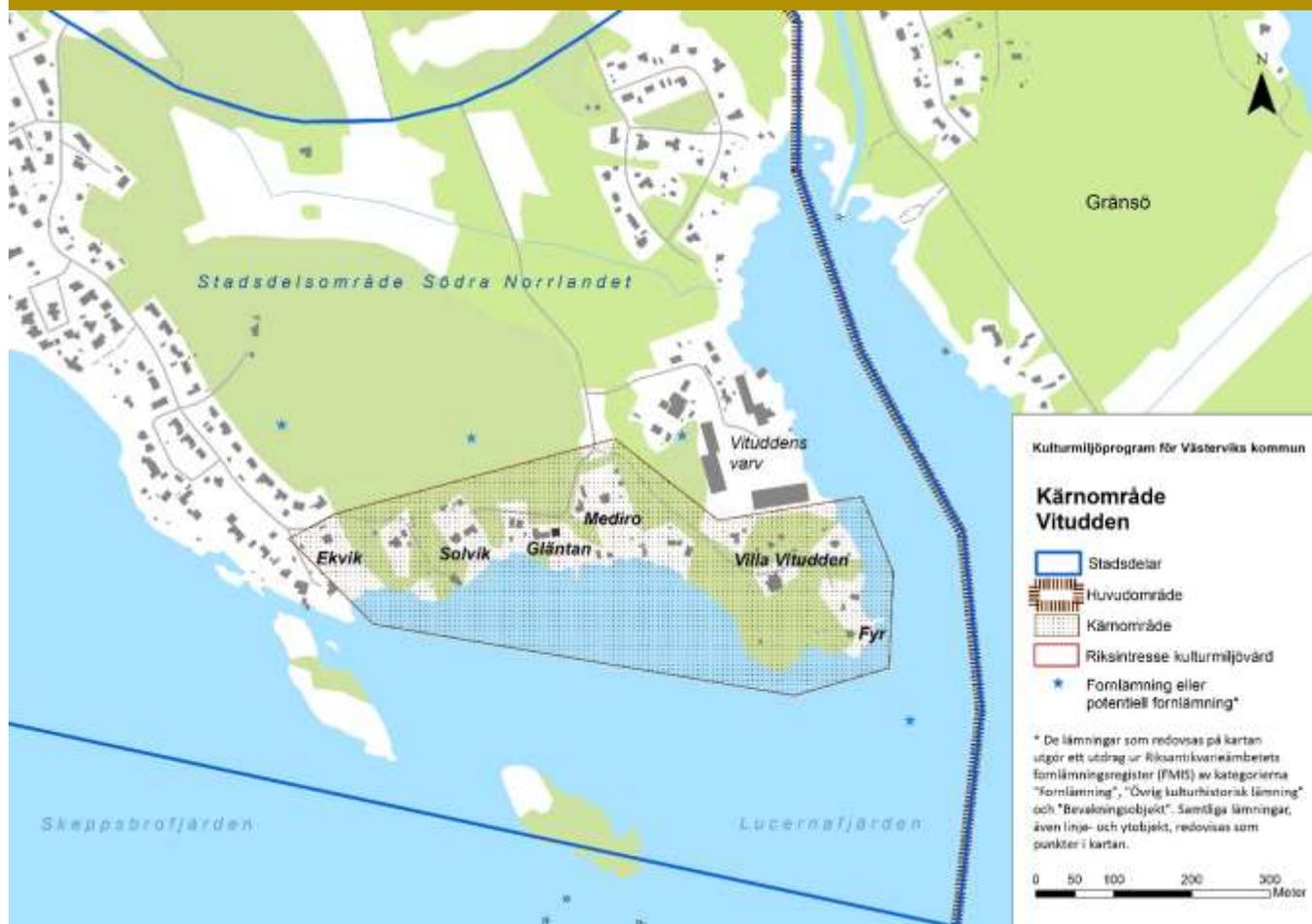
Välbevarade villor i egnahemsområdet utmed Gränsövägen.

Västerviks tändsticksfabriks kontorsvilla.

Äldre industribyggnader vid Norrlandsvägen.

Karta över kärnområde Vitudden.

Kärnområde Vitudden

Klass 2

Sjöfart och kustnäringar	Fyr längst ut på vitudden – ej besiktigad.
Skärgårdsnöjen	Äldre exklusiva villor med tidstypiska exteriörer. Områdets stora strandtomter med egna bryggor, båthus, lusthus m.m.
Huvudsäte i Tjust	Villa Vituddens extrema stilmedvetenhet och påkostad Villa Vitudden som ett mycket välbevarat exempel på en tidig, exklusiv sommarvilla. Övriga
Stadens årsringar	Den första generationens sommarvillor.

Kärnområdet Vitudden är en del av stadsdelsområdet Södra Norrlandet. Området utgörs av strandpartiet mellan Grantorpet och Vitudden, söder om Vituddens båtvarv. Bebyggelsen består av ett tiotal sommarvillor från det tidiga 1900-talet.

Kärnområde Vitudden är ett av de tydligaste exemplen på tidig sommarbebyggelse i Västerviks kommun. Kärnområdet utgör ett av få områden utmed Västerviks stränder med en sammanhållen bebyggelse av äldre sommarvillor, som inte förtätats med senare tiders villor. Områdets höga kulturvärde beror just av detta - här finns ett större sammanhängande avsnitt med stora strandtomter bebyggda framförallt med rymliga villor från 1900-talets första decennier, en tidig representant för den sommar- och semesterbebyggelse som under 1900-talets andra hälft skulle spridas till bredare skikt av befolkningen och därmed komma att prägla många kustavsnitt i Västerviks kommun. Ytterst belyser semesterbebyggelsen det svenska samhällets övergång från ett självhushållets bondeland till ett penningekonomins löntagarsamhälle. De flesta av Vituddens villor har ännu en bevarad historisk karaktär och ett ansevärt kulturhistoriskt värde. Villa Vitudden (*Vitudden 1:13*) med sitt extraordinära, men i många avseende för byggnadstypen kännetecknande, uttryck samt sitt mycket välbevarade skick, står dock i en klass för sig och har en avgörande betydelse för områdets samlade värde. Fastigheten har varit påtalad för att byggnadsminnesförklaras men frågan avslogs av länsstyrelsen med motiveringen att byggnadstypen redan finns representerad bland länets byggnadsminnen.

Villa Vitudden utgör ett paradexempel på en exklusiv sommarvilla från slutet av 1800-talet – sekelskiftet 1900. Huset är uppfört i en elektisk villastil som blandar olika stildrag, med tydliga influenser av schweizerstil och nationalromantik/fornnordism. Genom att många byggnadskroppar och former lagts till varandra skapas en avväpnande och informell arkitektur. Vinklar och prång bjuder in till förtroliga samtal och lustiga lekar. Öppna verandor och glasverandor bjuder in och binder samman inne med ute. Fasadmaterialet, spån och stockpanel, refererar nostalgiskt till ett naturnära, okonstlat leverne. Få liknande hus finns i landet, även om det finns paralleller framförallt i Stockholms och Bohusläns län. Villa Vitudden är än idag mycket välbevarad såväl exteriört som interiört. Byggnaden har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och är känslig för alla typer av ändringar.

För förmögna stadsbor har det sedan 1700-talet varit vanligt att inte bara äga hus inne i staden. Man såg också gärna till att skaffa sig en liten lantgård på stadsägorna utanför stadens tullar. Dessa gårdar var en del av borgarhushållens försörjning, med odlingar och djur, men de var även en form av sommarställen dit man drog sig undan för att slippa stadens hetta och larm. I Stockholm kallas dessa gårdar malmgårdar, ett begrepp som överförts även till andra städer. I Västervik finns exempel på flera sådana malmgårdar, som Karstorp, Ludvigsborg och Arabien för att nämna några. Mot slutet av 1800-talet, när staden blev allt mer överbefolkad och förorenad, samtidigt som borgarklassen ökade, valde alltför många stadsbor att skaffa sig en villa utanför staden där familjen kunde bo under sommaren. Dessa sommarnöjen var inte några agrara enheter, utan skulle framförallt erbjuda avkoppling och en förbättrad hälsa genom frisk luft, motion och salta bad. Närhet till stadens bekvämligheter och sociala liv, till kommunikationer och husfädernas yrkesliv var samtidigt ofta en förutsättning. Många sommarvillor anlades därför i strandlägen inte alltför långt ifrån en stad. Västervik, med sina många stränder och med fördelaktiga ångbåtsförbindelser, var en lämplig ort att titta närmare på för den presumtive sommarhusbyggaren.

Det var just också ett initiativ utifrån som inledde Vituddens tid som sommaridyll. Markerna vid Vitudden hörde tidigare till Gränsö egendom. De avskildes redan under 1800-talets första hälft formellt som en egen gård, men fortsatte ägas och brukas av herrgården. Men undantag av fyren, som sannolikt uppfördes 1895, stod området troligen obebyggt till år 1901 då själva udden uppläts med ett nyttjanderättskontrakt på 50 år till en änkefru Amelie Lorich från Stockholm, som omgående lät uppföra Villa Vitudden där. Lorich skall ha varit en förmögen bryggeriänka. Tyvärr hann hon inte njuta av sin skapelse någon längre tid, utan skall ha avlidit innan huset stod helt klart. År 1904 överlät hon kontraktet på handlanden Jakob Clemenson från Stockholm, vars änka Hanna kom att inneha det fram till sin död 1947. Sannolikt var det hon som under en tid drev pensionat i villan och under andra världskriget användes huset som flyktingförläggning för baltiska flyktingar. Hanna Clemenson gjorde ett par försök att få friköpa fastigheten, men misslyckades. Efter hennes död såldes den istället av familjen Fleetwood till disponent Thure Carlsson som enbart innehade Vitudden i ett par år, innan den nuvarande ägarfamiljen köptes huset år 1950.

Efter det att Villa Vitudden uppförts ingicks fler nyttjanderättsavtal på udden, varefter flera stora villor, i en mer återhållen snickeriarkitektur, uppfördes av välbärgade Västerviksbor på de generöst tilltagna strandtomterna. 1925 kom en lagstiftning (ensittarlagen) som gav arrendeinnehavare rätt att lösa ut sina fastigheter. Många av Vituddens sommarvillor friköptes och styckades av på 1930- och 1940-talen. Flera av villorna kan antas vara byggda under 1900-talets två första decennier. Liggande fasspantpaneler, snickeridetaler och glasverandor hör till stilen. Bryggor, bad-, båt- och lusthus förstärker områdets karaktär.

Vägen till Villa Vitudden, en idyllisk grusväg.

Stora, sluttande strandtomter kännetecknar området.

Villa Vitudden, byggt 1902 som en av kommunens första "sommarstugor" av possessionatsänkan Amelie Lorich från Stockholm.

Flera mindre hus från det tidiga 1900-talet hör till Villa Vitudden.

Villa Ekvik uppfördes av Västerviksbyggmästare Per Anderberg år 1915, troligen som sommarvilla för den egna familjen. 1930 övergick nyttjanderätten till grosshandlare J E Edlund.

Vid mitten av 1900-talet ägdes detta hus av Leonid Fleetwood. Det kom att avskiljas från stamfastigheten långt fram i tiden och därför har inget namn på huset/fastigheten påträffats i handlingarna.

Villa Solvik ägdes vid mitten av 1900-talet av direktören vid Grantorpets Fabriks Ab Edvin Söderlind.

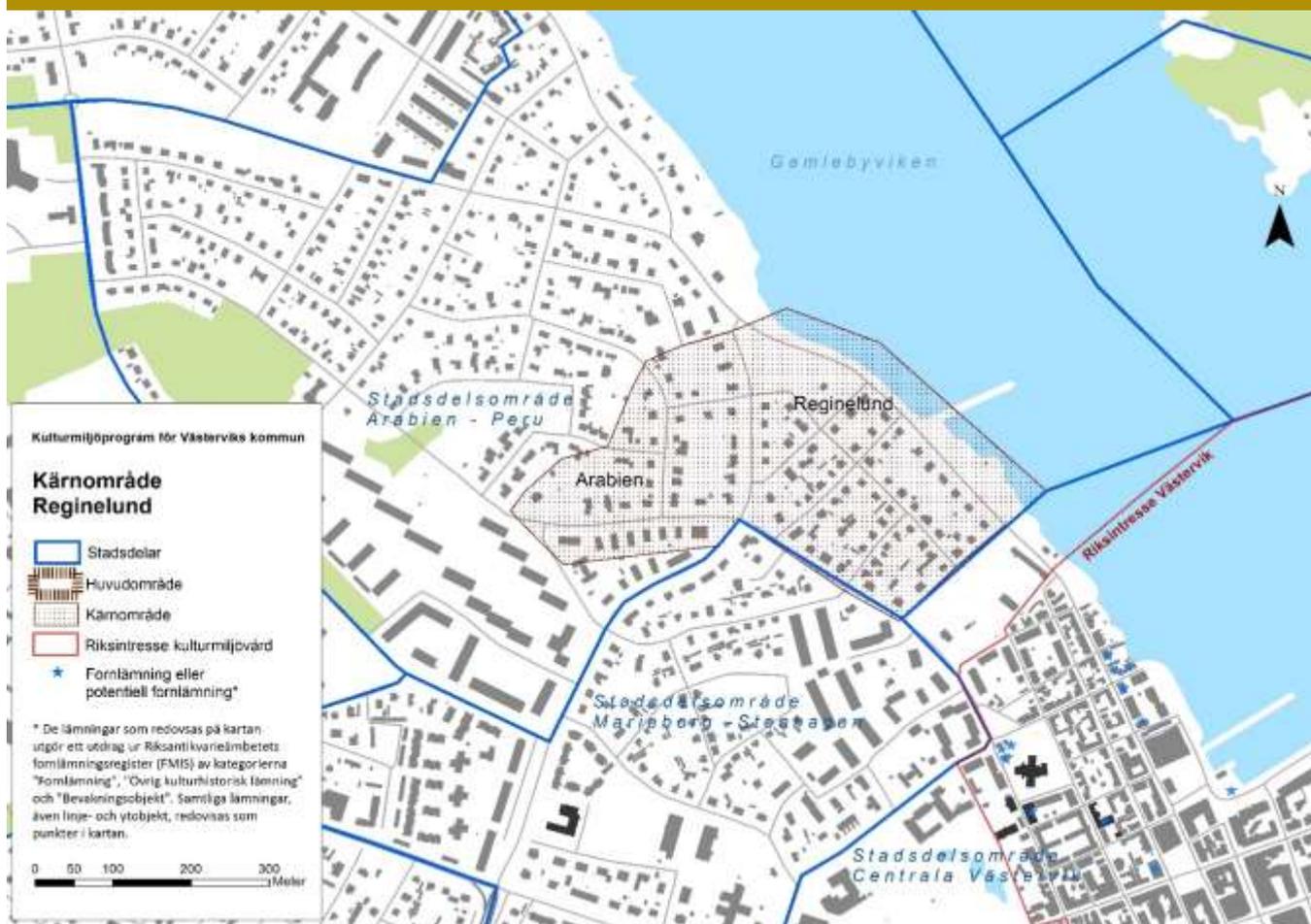
Villa Gläntan är idag Västerviks församlings sommarhem, men ursprungligen uppfört som en privat villa.

Villa Mediro friköptes och styckades av från Vitudden/Gränsö år 1921 av disponenten vid Västerviks Tändsticksfabrik Emil Rahmberg. Möjligen var det även han som lät uppföra det.

Lusthus och bryggor hör till sommaridyllerna på Vitudden.

Karta över kärnområde Reginelund.

Kärnområde Reginelund

Klass 2

Stadens årsringar	Stadsnära expansionsområde för stadens bostadsbebyggelse perioden cirka 1910-1945. Framförallt tydlig årsring av funktisbebyggelse perioden ca 1935-1945.
Byggnadstraditionen	"Västerviksrevetering" en form av slåtputs med grov yta. Regionalt verksamma arkitekter och byggmästare.

Kärnområdet Reginelund utgör sydöstra delen av stadsdelsområde Arabien–Peru norr om Västerviks centrum. Området utgörs främst av en- och tvåfamiljsvillor från perioden cirka 1915-1945, där det sista decenniet av denna period framträder särskilt genom kärnområdets sammanhängande bebyggelse i utpräglad funktisstil.

Kärnområdets sammantaget höga kulturhistoriska värde bärs upp av en överlag rimligt välbevarad villabebyggelse från 1900-talets första hälft, som genom kontrasterna i byggnadsstil tydligt visar funktionalismens starka genombrott på 1930-talet. Sjöfronten utmed Norra Strandvägen visar upp en sällsynt enhetlig rad av funktisfasader och även i kärnområdets västra del finns en sammanhängande bostadsbebyggelse i funktisstil. Den visar att nybyggnationen i Västervik under det sena 1930-talet och det tidiga 1940-talet var som intensivast i området just norr om den gamla stadskärnan, även om stadsdelar som Södermalm, Ekdalen och Jenny också har en hög andel bostadshus från denna tid. Kärnområdets funktisbebyggelse har dock en högre grad av ursprunglighet i jämförelse med de andra områdena. Såväl bland äldre som yngre villor i kärnområdet finns ett antal exteriört mycket välbevarade exemplar med tidstypiska material och detaljer som förmedlar en stark historisk närvarokänsla. Inom kärnområdet finns även ett par riktigt gamla bostadshus som hört till Reginelunds och Arabiens gårdar, vilka har ett särskilt värde eftersom de vittnar om områdets agrara förflutna.

Funktionalismens internationella formspråk presenterades för en bredare publik i Sverige på Stockholmsutställningen 1930, men det dröjde några år innan det slog igenom i landsorten. Funktionalisterna ville frigöra sig från tidigare stilideal och skapa föremål och byggnader vars form tog sin utgångspunkt i funktionen. Arkitekturen skulle vara befriad från byggnadstraditioner, historiska stilar och onödiga ornament. Resultatet blev vita, släta, geometriska hus. "Ljus och luft" var viktiga ledord inom både arkitektur och stadsbyggnad. Husen fick stora, ospröjsade fönsterytor och balkonger som gärna

lades över hörn. Sverige, som vid tiden hade en utbredd trångboddhet och låg boendestandard, blev stilen också en markör av en social och politisk strävan att förse alla invånare med en rymlig, hygienisk och praktisk bostad. Med funkisen togs det första steget på väg mot en högre boendestandard – moderniteter som centralvärme, vattenklosett och badrum slog igenom samtidigt med det nya formspråket. Funkisen kan också sägas markera inledningen av det omfattande modernistiska bostadsbyggande som fick sitt fulla genomslag först efter andra världskriget. I kärnområde Reginelund finns en ovanligt hög andel välbevarade byggnader både från tiden innan och efter funktionalismens genombrott. Tillsammans bildar de en bra illustration av det stilmässiga, tekniska och sociala paradigmskifte som funktionalismen innebar.

De välbevarade dragen hos många byggnader gör också att de enskilt kan tas som utgångspunkt för att belysa boendets och byggandets förutsättningar under olika perioder under 1900-talets första hälft. Områdets bebyggelse visar hur funkisens formspråk fick ett närmast fullständigt genomslag några år in på 1930-talet. I områdets sydöstra del, fränsett raden närmast Gamlebyviken, ligger större stadsvillor från 1910- 1920-talen, varav flera kan ha inrymt ett par lägenheter. Dessa äldre villor bär spår av dåtidens populära byggnadsstilar som jugend och 1920-talsklassicism. Husen har voluminösa former med höga och ofta brutna tak, med takfötter som bryts av uppskjutande frontespiser med olika dekorativa motiv. Fönsteromfattningar och hörnkedjor pryder fasaderna. Trädgårdarna är stora med kvarvarande fruktträd som vittnar om trädgårdarnas betydelse för självhushållet. I en del fall finns också äldre uthus bevarade. Redan i höjd med Slöjdgatan dyker de första fyrkantiga, ljusa och avskalade "funkislådorna" upp för att helt dominera omgivningarna från Sjögrensgatan och vidare norr- och västerut. Hela raden av byggnader utmed Norra Strandvägen utgörs också av funkisbyggnader. Husen är genomgående uppförda i två våningar med mycket flacka, valmade tak, utan uppskjutande former som stör takfotens raka linje. Många av dem har ännu kvar sin ursprungliga fasadputs, som just i Västervik aldrig gjordes helt slät utan fick en för trakten kännetecknande grovriven yta. "Dekorationerna" begränsas till praktiskt betingade detaljer som balkonger och skärmtak över entréerna.

Kärnområdet omfattar Reginelund, men även en del av stadsdelen Arabien. Båda dessa stadsdelar har namn efter tidigare jordbruksgårdar i området. Reginelund var en av de borgargårdar som redan på 1700-talet byggdes utanför Västerviks stadsgräns på en sjötomt vid Gamlebyviken. Arabiens gård, ett stycke väster om Reginelund, tillkom sannolikt vid mitten av 1800-talet. Gårdarna var en form av sommarnöjen, men hade också en viktig funktion i ägarnas självförsörjning. Trädgårdsodlingar och djurhållning gav ett tillskott till familjernas hushåll. Reginelunds ägor skall ha köpts in av Västerviks stad några år in på 1900-talet, men redan 1891 köptes gårdsbyggnaderna in av staden och ändrades till epidemisjukhus. Sedan ett nytt epidemisjukhus uppförts vid lasarettet vid mitten av 1920-talet revs Reginelunds gård, med undantag av den byggnad som ännu ligger i hörnet Reginelundsgatan-Skomakaregatan. Arabiens ekonomibygnader revs på 1940-talet, men mangårdsbyggnaden står ännu kvar vid Arabievägen.

Mycket välbevarad och elegant 1920-talsvilla vid Reginelundsgatan med kvaliteter utöver det vanliga i detaljer och material, som skiffertak och kopparlåtsinkludda takkupa och skorsten.

Två mycket välbevarade villor av 1910-talskaraktär vid Stenhamragatan som genom sina material och fina originaldetaljer på ett övertygande sätt förmedlar sin tids historia. Uthusen berikar kulturmiljön ytterligare. De stora villorna kan säkert, som ofta var fallet, ursprungligen ha inrymt ett par lägenheter, en uppe och en nere.

Två mycket välbevarade och identiska tvåfamiljshus i utpräglad funkis från cirka 1940. De släta balkongfronterna, som ofta bytts ut, och de stenskodda terrasseringarna som öppnar tomterna ut mot Gamlebyviken förhöjer den historiska äktheten.

Arabiens mangårdsbyggnad skall ha uppförts i Gamleby på 1750-talet och flyttats till Västervik vid 1800-talets mitt och byggts ut.

Bostadshus, troligen från innan 1850, som hört till den i övrigt försvunna Reginelunds gård.

Välbyggd och välbevarad villa från cirka 1920 vid S:ta Gertruds väg.

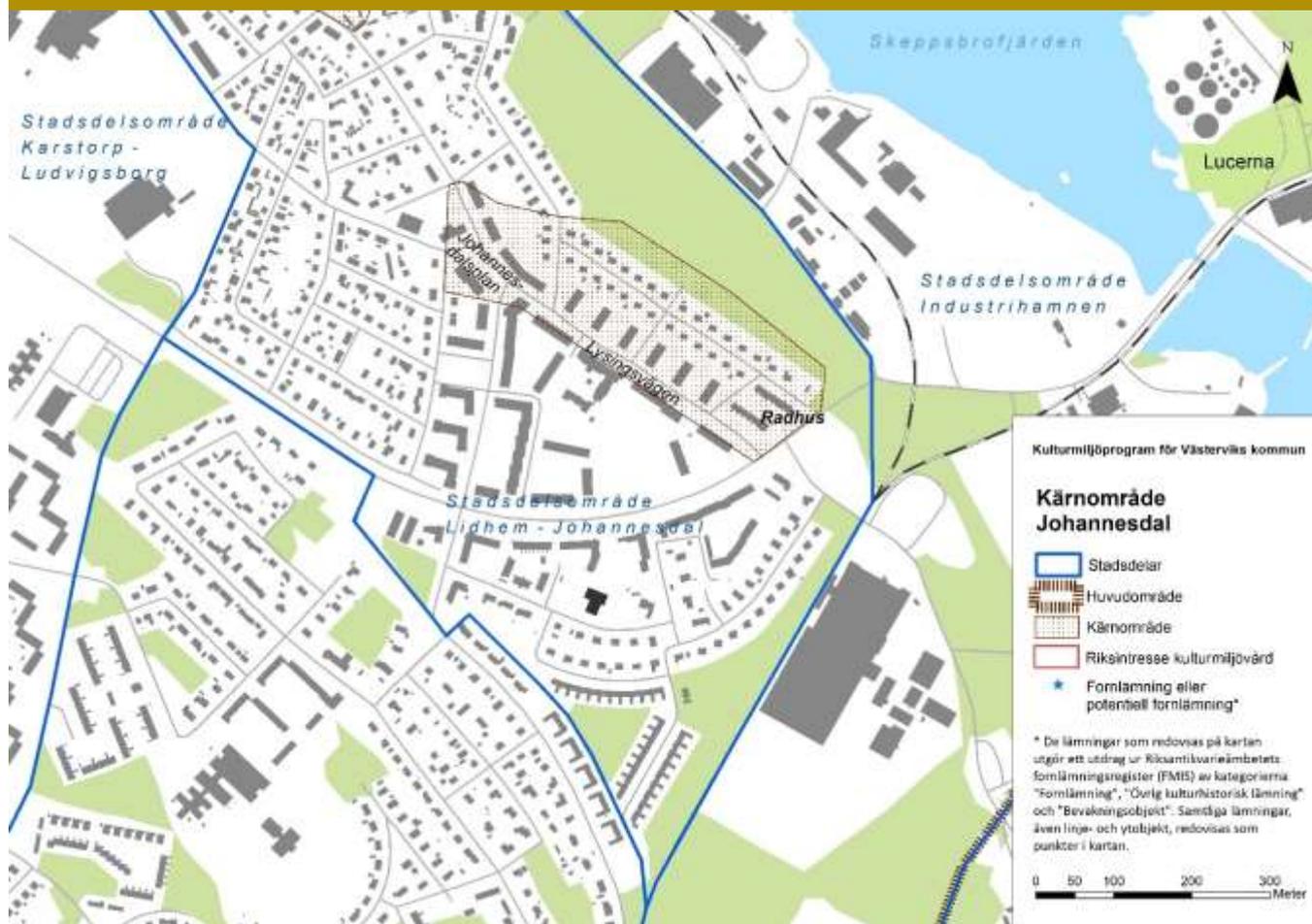
Äldre villor vid Slöjdgatan.

Balkong över hörn på vålhållen (troligen exteriört återställd?) funkisvilla vid S:ta Gertruds väg.

Den välexponerade raden av snarlika funkiskuber ut mot Galmlebyviken/Norra Strandvägen.

Karta över kärnområde Johannesdal.

Kärnområde Johannesdal

Klass 2

Stadens årsringar	Området som tydligt exempel på den tidiga efterkrigstidens planering och byggande.
Byggnadstraditionen	Johan Lund, regionalt verksam arkitekt.

Kärnområde Johannesdal utgör den östra delen av stadsdelsområdet Lidhem-Johannesdal. Området omfattar centumbildningen i norra delen av Lysingsvägen, flerbostadshus utmed Lysingsvägen, villor utmed Sjömansgatan och ett litet radhusområde söder om Skärgårdsgatan.

Kärnområdets värde bygger på de många tidstypiska drag som finns samlade i detta stadsavsnitt, både i fråga om stadsplanens utformning och i de enskilda husen. Områdets tillkomst under en kort period omkring år 1950 har gett en miljö med en väl sammanhållen gestaltning som konsekvent speglar denna tid. En stor andel av kärnområdets byggnader, särskilt bland flerbostadshusen, har dock förändrats utan att hänsyn tagits till deras ursprungliga kvaliteter och utförande. Det är från antikvarisk synpunkt önskvärt att man fortsättningsvis visar en större hänsyn och om möjligt återställer en del av de exteriöra kvaliteter som gått förlorade. Ett särskilt värde kan tillskrivas den stora grupp sinsemellan snarlika villor, samt radhus, som byggdes för anställda vid AB Tannin just efter krigsslutet. De speglar tidens sociala skiktningar och öppet hierarkiska strukturer samt slutfasen av ett samhälle där arbetsgivaren hade ansvar för, och makt över, de anställdas bostadsförhållanden och livssituation.

När andra världskriget tog slut 1945 sjösattes den svenska bostadspolitik som skulle komma att gälla under flera decennier. Staten och kommunerna skulle gemensamt tillse att varje svensk fick en god bostad till rimlig kostnad. Staten stod för en del av finansieringen genom att från 1948 bevilja förmånliga lån till alla som ville uppföra en bostad, förutsatt att den uppfyllde de statliga normerna. Dessa normer byggde på den omfattande bostadsforskning som bedrivits sedan cirka 1930. Kommunerna fick en nyckelroll i låneförmedling och planering. Det ännu idag rådande kommunala planmonopolet, att kommunerna ensamma beslutar om och tar ansvar för sin stadsplanering, infördes 1947. Det nya lånesystemet gynnade

också kommunala bostadsbolag och många sådana bildades därför vid tiden. Även de kooperativa bostadsföretagen, som HSB och Riksbyggen prioriterades av systemet. Allt detta ledde till att bostadsbyggandet snabbt tog fart i slutet av 1940-talet.

Under andra världskriget upprättades ett stort antal nya stadsplaner i Västervik. I april 1942 godkändes en omfattande plan för Ludvigsborgs- och Johannesbergsområdena med omgivningar. Johannesbergs och Johanneslunds gårdar hade redan år 1903 köpts in av Västerviks stad. Gårdarnas åker och hagmarker var förhållandevis flacka och lämpade sig väl för bostadsbebyggelse. Från stadens sida såg man det som särskilt önskvärt att upplåta tomter på dessa ägor för egna hem åt industriarbetare, vilket uttalades i planbeskrivningen. Ställningstagandet bottnade säkert i närheten till industrierna utmed Skeppsbrofjärden. Planens huvudsakliga upplägg behölls, men med viss förändring av byggnadshöjder med mera, då den realiserades åren kring 1950. Stommen i gatustrukturen, som gav kvarteren deras form, bildades av den nya trafikleden Östersjöleden som fick sin kurvatur med hänsyn till en eventuell framtida spårdragning utmed gatan, och av Lysingsvägen. Lysingsvägen bildade området "ryggrad" och en förbindelselänk mot Esplanaden-Idrottsgatn samt Hallströmsgatan. Där gatorna sammanstrålade bildades en plats, Johannesdalsplan.

Området kring Lysingsvägen och Johannesdalsplan utgör ett bra exempel på stadsplaneringen kring 1950, vilken hade sin grund i funktionalismens idéer om ljus, luft och grönska, och lamellhusens fördelar i detta avseende, samtidigt som funktionalismens ensartade planering och strikta formspråk började ifrågasättas. Stadsplanerna utformades nu utifrån tankar om "grannskapsplanering", där gröningar, allmänna platser och stadsdelscentra skulle fungera som mötesplatser för stadsdelens invånare. Bilen var ännu inte en självklar del av människors vardag och närheten till service var avgörande i de nya stadsdelarna. Utmed Lysingsvägen, där en lindallé markerar gatans dignitet, står lamellhus i tre våningar. På ena sidan är de öppet ställda med gavlarna mot gatan, på andra sidan och kring Johannesdalsplan sluter de sig kring gaturum och platsbildning. I bottenvåningen har många av dem butikslokaler som markerar det lilla lokala centrumet. Ännu idag marknadsför Västerviks bostadsbolag stadsdelen Johannesberg som "... en liten stad i staden, med eget torg, restauranger och butiker." Områdets flerbostadshus uppfördes både av det kommunala Västerviks Fastighetsaktiebolag, kooperativa föreningar som HSB och privata värdar. Flera arkitekter var involverade i arbetet till exempel Ture Johansson och Nils Jepsson som ritade Johannesdal 14, Gillis Skuthe från Linköping som ritade Gøjaholmen 1 samt stockholmsarkitekten Ragnar Westin som ritade Trollholmen 1. De förhållandevis få flerfamiljshus i området som ännu har till stor del bevarade exteriörer visar hur en större omsorg lades på byggnadernas detaljer, som entréer, balkongfronter och småfönster, från slutet av 1940-talet och vidare under 1950-talet jämför med tidigare period av funktionalismen. Husens fasader fick mustigare kulörer.

De första villorna i kärnområdet byggdes 1948 och i rask takt växte området fram under de följande åren. 1953 byggdes radhusen. Alla dessa hus byggdes för Tanninfabrikens anställda (se "**Kärnområdet Tannin-Södra förstaden**" om AB Tannin). De arbetare som var anställda vid Tanninfabriken och som ville bygga i Johannesdal fick subventionerade lån och företaget stod för ritningarna till husen med avsikt att få ett enhetligt villaområde. Det är inte klarlagt om företaget också köpte och ägde marken där husen byggdes. Säkert var också Västerviks stad en aktiv part i förverkligandet av området. Villorna och radhusen ritades av Johan Lunds arkitektkontor i Västervik. Villorna fanns i tre olika modeller och de anställda fick utifrån tjänstegrad välja typ av villa. De flesta villor som uppfördes var av en enklare standardmodell för arbetare. En handfull något större hus med panoramafönster och garage uppfördes för bolagets tjänstemän och i södra änden av Sjömansgatan byggdes två ännu större villor för högre tjänstemän. Vilken firma som byggde husen är okänt, men en teori är att det kan ha varit husfabriken Olsson & Rosenlund som levererade och byggde upp dem.

Enhetligheten mellan byggnaderna, men även skillnaderna mellan de tre olika villatyperna är ett bärande kulturhistoriskt värde i området. Både villorna och radhusen utgör, trots senare ändringar av fasader och detaljer, utmärkta exempel på sin tids byggande, som jämfört den tidigare funktionalismen innebar en återgång till mer traditionella material och byggnadsdelar, exempelvis tegeltäckta sadeltak och fasader med locklistpanel. Varje hus fick sin egen färg, där varma och dämpade kulörer av gult, grått rött eller grönt gärna valdes. Snedställningen av villorna som skapar ett motiv av upprepade gavlar utmed gatan är också den typisk för tiden, liksom radhuslängornas fasadförskjutning.

Vyn utmed Sjömansgatan visar den tidstypiska snedställningen av husen. I detta avsnitt av gatan syns standardmodellen av villor.

Tjänstmannavillorna med sina panoramafönster.

En av de två mycket välbevarade villorna för högre tjänstmän längst ned på Sjömansgatan.

Radhusen, uppförda i början av 1950-talet i tidstypisk gestalt.

Inom området finns en gammal jordkällare som markerar platsen för Johannesdals gård.

Johannesdalsplan. Lysingsvägens lindallé. Klockan på mosaikklätt fundament passar väl in i tidsbilden och är ett välkänt märke i staden. Platsen benämns ibland "Klockplan" i folkmun.

Flerbostadshus med affärslokaler vid Johannesdalsplan.

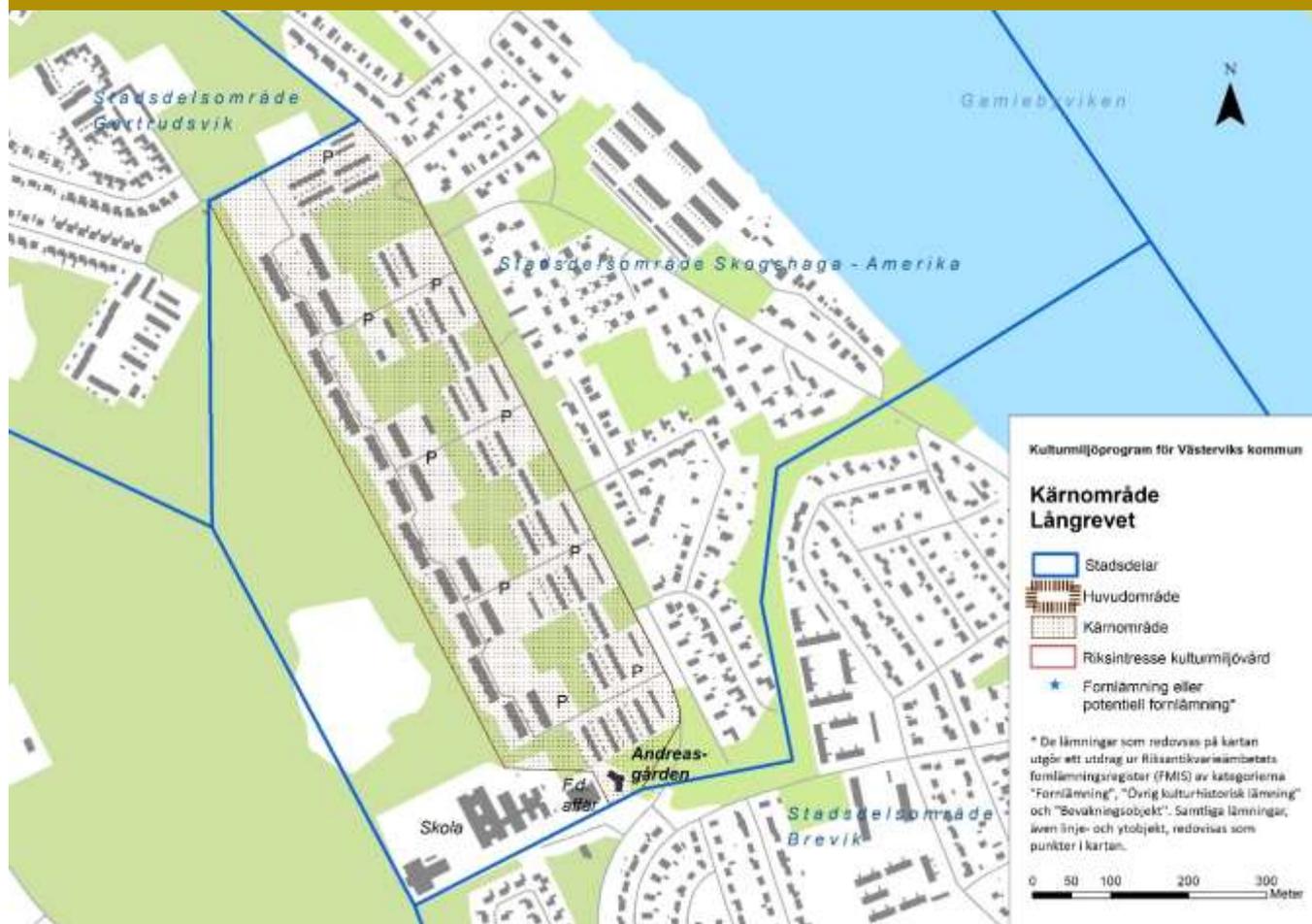
Fastigheten Johannesdal 14 vid Johannesdalsplan är ett av få flerfamiljshus i området som ännu visar en tidstrogen fasad.

Även den f.d. livsmedelsbutiken i Johannesdal 14 är välbevarad, med fönsterpartier i rostfritt stål och en interiör med kakel och mosaikklinker.

Historisk flygbild över området då det stod färdigt i början av 1950-talet. (Ur Kalmar läns museums arkiv.)

Karta över kärnområde Långrevet.

Kärnområde Långrevet

Klass 2

Stadens årsringar	Området som tydligt exempel på planering och byggande under miljonprogramperioden.
Byggnadstraditionen	Andreasgården. Lennart Arfwidsson (ATRIO arkitekter), regionalt verksam arkitekt med särskild inriktning mot kyrkor.

Långrevets kärnområde upptar en stor del av stadsdelsområdet Skogshaga–Amerika och sätter en tydlig prägel på området. Bostadstyperna i kärnområdet är flerbostadshus och radhus.

Kärnområdets värde bärs framförallt upp av de drag som exemplifierar miljonprogrammets expansiva bostadsbyggande. Den stora omfattning av en repetitiv och enhetlig bebyggelse vittnar om den rationalitet som krävdes när en miljon nya bostäder i landet skulle förverkligas under en kort period. Enhetligheten i husens utformning är ett av områdets viktigaste karaktärsdrag. För att områdets höga kulturhistoriska värden inte skall gå förlorade är det väsentligt att behålla den konformitet som finns bland husen avseende volym, färgsättning, material och detaljer. "Den långa serien" utgör en avgörande aspekt av områdets kulturhistoriska värde, varför rivningar eller ändringar av delar av bebyggelsen kommer att påverka detta värde i negativ riktning. Områdets kulturvärden bärs främst upp av radhuslängorna som ännu är exteriört välbevarade sedan uppförandet och därmed en särskilt god exponent för det tidiga 1970-talets byggande.

Trots socialdemokraternas inriktning på att avhjälpa bostadsbristen och höja boendestandarden i Sverige ända sedan maktövertagandet på 1930-talet gick utvecklingen under efterkrigstid inte snabbt nog. Partiet sjösatte därför "miljonprogrammet" som antogs av riksdagen 1965. Programmet gick ut på att en miljon nya bostäder skulle byggas i Sverige under en tioårsperiod. För att snabbt få fram ett så stort antal bostäder, som ändå skulle hålla en god standard och betinga rimliga priser, krävdes ett standardiserat och rationellt byggande. Bland annat ändrades bolänesystemet så att ett industriellt byggande gynnades. Strategierna lyckades och målet, en miljon nya bostäder, uppnåddes redan innan tioårsperioden löpt ut.

Miljonprogrammet kom i efterhand att förknippas med de mycket storskaliga höghusområden i utkanten av landets större städer, vilka av kritikerna stämplades som fysiskt och socialt undermåliga. Men programmets åtgärder och regelverk gällde *all* bostadsproduktion. Man brukar räkna med att av periodens bostadsproduktion utgjordes en tredjedel av höghus, en tredjedel av flerbostadshus i tre våningar och en tredjedel av småhus, det vill säga villor eller radhus.

Långrevet som byggdes i början av 1970-talet är ett bra exempel på hur miljonprogramperiodens byggnationer kunde få en småskalig, gemytlig karaktär, trots att produktionen i grunden var storskalig och rationell. I ett tidigare obebyggt skogsområde har ett kilometerlångt område med likadana hus lagts ut i närmast snörräta rader, låga flerfamiljshus på den västra sidan och radhuslängor på den östra. Projekteringen gjordes, sannolikt parallellt med kommunens detaljplanearbete, av Skånska Cementgjuteriet, ett av landets största byggbolag. Bolaget hade en fabrik för prefabricerade betongelement i Kalmar, ett utslag för tidens industrialiserade byggande, och husen i Långrevet kan sannolikt vara uppförda av sådana. Exteriörernas fasadtegel ger dock intryck av genuint murverk, inte av ett ytskikt som lagts på redan på fabriken. Teglet, i tidstypisk kombination med fasadavsnitt i trä, ger en rustik och varm atmosfär åt området. Den växling som gjorts i färgsättningen mellan olika husgrupper, både avseende tegel och träpaneler, ger variation, liksom de lätta förskjutningar i fasadliv som gjorts bland husen.

Vid sidan av själva husen finns många drag i Långrevet som utgör utmärkta tidsdokument. En av de tydligaste är trafiksepareringen som kännetecknar 1970-talets planeringsideal. Bostäderna skulle nås via bilfria gång- och cykelstråk, som de intima entrégränderna utmed Långrevets radhus eller gångstråket längs flerfamiljshusens entrégårdar. Parkeringsplatserna förlades i områdenas utkanter, samtidigt som det fanns normer för hur långt från bostäderna de kunde ligga. Förutsättningen för ett rationellt byggande var att marken inledningsvis planades ut. Överskottsmassor samlades ofta till små kullar som vintertid blev pulkabackar för områdets barn, så också i Långrevet som har sin egen pulkabacke just väster om bebyggelsen. I övrigt sparades gärna naturmarken kring bebyggelsen. Skogens högresta tallar och ormbunksnår tränger in mellan husen i Långrevet och närheten till strövområdet i skogen västerut upplevs säkert som en kvalitet för de boende.

Till de typiska dragen i miljonprogrammets områden hör även de stadsdelscentra med affärer, samhällsservice, kyrka och skola som byggdes i anslutning till bostadsområdena. I den södra delen av Långrevet fanns tidigare ett litet centrum med affär, post, kiosk, skola och församlingsgård med kapell. Flera av servicefunktionerna har idag försvunnit och byggnaderna förändrats. Stadsdelscentrat har därför inte tagits i kärnområdet, med ett undantag i Andreasgården med kapell och klockstapel. Anläggningen som stod klar 1976 ritades av arkitekten Lennart Arfwidsson och är som helhet välbevarad. Den speglar 1970-talets tankar om kyrkan som ett folkligt "vardagsrum" för alla åldrar och visar hur modernismens kyrkoarkitektur på 1970-talet utvecklades mot rikare former och ett rustikare materialval. Exteriören med rödfärgade träpaneler och kapellets högresta spåntak, signalerar en traditionell enkelhet, samtidigt som en stor omsorg lagts i gestaltningen. Kyrkorummets interiör är bevarad i originalskick och bör därför särskilt värnas. Kapellets namn, S:t Andreas, är för övrigt väl genomtänkt. Västerviks nya kyrka heter S:t Petri. De båda bröderna Petrus och Andreas var galileiska fiskare, vilket får sin särskilda poäng eftersom områdets gatu- och kvartersnamn har namn av olika fiskarter och fiskeredskap.

Växlingen mellan rödbrunt ...

... och gult tegel ger variation och kännetecknar området.

Radhuslängorna hålls samman genom en inbördes enhetlig färgsättning av träpartierna. Dova nyanser av gult, rött, blått eller grönt har använts.

Radhuslängornas platta tak och tunga, rustika murverk ger en stark historisk tidskänsla. De framskjutande fasadpartierna ger resning och rytm.

S:t Andreas kapell med sitt karaktäristiska spånklädda tak.

Kapellets interiör är ljus, men ändå ombonad.

Radhus vid Abborrgränd.